

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Medeinos Kalasauskaitės

V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Savigynos instituto raida tarptautinėje teisėje: Gazos ruožo konflikto
teisinis vertinimas**

**Development of the Institute of Self-Defense in International Law: A
Legal Assessment of the Conflict in the Gaza Strip**

Vadovė: Vyr. lekt. dr. Gabija Grigaitė – Daugirdė

Recenzentė: Vyr. lekt. dr. Inga Martinkutė

Vilnius

2025

ANOTACIJA

Šiame darbe analizuojamas savigynos teisės institutas tarptautinėje teisėje, įtvirtintas Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje ir paprotinėje teisėje. Nagrinėjamos savigynos teisėtumo ir įgyvendinimo sąlygos, analizuojamos prieštaringos nuomonės dėl šios teisės taikymo srities. Išnagrinėjus savigynos teisės instituto tarptautinėje teisėje raidą, išanalizuotos savigynos teisėtumo sąlygos pritaikomos vertinant Izraelio savigyną Gazos ruožo konflikte.

Pagrindiniai žodžiai: savigynos teisė, nevalstybinis subjektas, proporcingumo ir būtinumo principai.

This paper analyses the right of self-defense in international law, as enshrined in Article 51 of the Charter of the United Nations and customary law. It examines the conditions for the legality and implementation of self-defense, and analyses the controversies surrounding the scope of this right. After examining the development of the law of self-defense in international law, the conditions for the lawfulness of self-defense are analysed and applied to the assessment of Israel's self-defense in the Gaza Strip conflict.

Keywords: self-defense, non-state actor, principles of proportionality and necessity.

TURINYS

IŽANGA	2
1. SAVIGYNOS INSTITUTAS TARPTAUTINĖJE TEISĖJE.....	5
1.1. Savigynos, kaip paprotinės teisės, samprata ir ištakos	5
1.2. Savigynos proporcingumo, būtinumo ir neatidėliotinum kriterijai.....	7
2. SAVIGYNOS INSTITUTAS JUNGTINIŲ TAUTŲ CHARTIJOJE	12
2.1. Savigyna Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje.....	12
2.2. Chartijoje nustatyto pranešimo apie savigynos veiksmus Saugumo Tarybai reikšmė	13
2.3. Ginkluoto užpuolimo samprata.....	15
2.4. Savigyna prieš teroristinius darinius: rugsėjo 11-osios įtaka savigynos instituto raidai	19
3. GAZOS RUOŽO KONFLIKTO TEISINIS VERTINIMAS	26
3.1. Konflikto ištakos ir prielaidos.....	26
3.2. Sąlygos Izraelio savigynai	29
3.2.1. Hamas išpuolio atitiktis ginkluoto užpuolimo sampratai.....	29
3.2.2. Savigyna į ginkluotą užpuolimą iš okupuotos teritorijos.....	30
3.2.3. Savigynos teisės įgyvendinimas Gazos teritorijoje.....	34
3.3. Izraelio veiksmų atitiktis proporcingumo, būtinumo ir tarptautinės humanitarinės teisės reikalavimams	35
IŠVADOS.....	41
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	43
SANTRAUKA.....	49
SUMMARY	50

IŽANGA

Temos aktualumas ir originalumas

Tarptautinėje teisėje įtvirtintas taikus ginčų sprendimas. Jungtinių Tautų Chartija, priimta 1945 metais, siekė palaikyti tarptautinę taiką, reguliuoti ir spręsti tarptautinius ginčus taikiomis priemonėmis ir įtvirtino draudimo naudoti jėgą principą. Visgi, Chartijoje numatyta ir teisėto jėgos panaudojimo galimybė, ją valstybėms suteikia Chartijos VII skyriuje apibrėžti atvejai. Viena iš tokių galimybių – savigynos institutas, įtvirtinantis, kad valstybė, patyrusi ginkluotą užpuolimą, turi prigimtinę teisę imtis savigynos priemonių.

Tarptautinėje teisėje savigynos institutas suvokiamas kaip valstybių suvereniteto apsaugos išraiška. Ši samprata dalijasi kilme su kitomis savigynos apraiškomis, pavyzdžiui teise į savigną pagal baudžiamąją teisę. Nors prigimtinę teisę į savigną turi kiekviena valstybė, ji yra išimtis iš fundamentalaus jėgos naudojimo draudimo principo, ribojama sąlygų, todėl pasinaudoti ja teisėtai nėra taip paprasta. Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikoje nagrinėjant savigynos teisėtumo klausimus yra atsižvelgiama į ginkluoto užpuolimo sampratą ir jo mastą, subjektą ir savigynos įgyvendinimo sąlygas.

Tarptautinės teisės raidoje galima matyti didelį pokytį vertinant teroristinių darinių vykdomus ginkluotus užpuolimus bei savigynos prieš juos teisėtumą. Pasaulyje atsiradus naujiems grėsmių tipams, atsirado poreikis plėsti ir konkretizuoti savigynos sąlygas. Konfliktų vertinimas tarp nevalstybinių subjektų ir valstybių kelia iššūkius Chartijos 51 straipsnio, kuriame numatyta prigimtinė valstybių teisė į savigną, aiškinimui ir taikymui.

Vienas iš labiausiai diskutuotinų ir teisiškai sudėtingų šiuolaikinių pavyzdžių – Gazos ruožo konfliktas tarp Izraelio ir Hamas. Vis dar besitęsiantis konfliktas kelia tarptautinės bendruomenės susipriešinimą ir klausimus, ar valstybė gali pasitelkti savigną, kaip priemonę, kai šis subjektas veikia iš kitos valstybės teritorijos. Klausimų kyla ne tik dėl Chartijos 51 straipsnio pritaikymo tokioje situacijoje, bet ir dėl savigynos įgyvendinimo remiantis proporcingumo ir būtinumo principais, kylančiais iš humanitarinės teisės nustatytų savigynos įgyvendinimo sąlygų.

Šiuo metu galima pastebėti didelį tarptautinės bendruomenės susipriešinimą Izraelio savigynos teisėtumo klausimu. Analizuojant mokslinius straipsnius galima pastebėti nevieningą akademikų nuomonę vertinant, ar Izraelis turi savigynos teisę, kokią įtaką savigynos teisėtumui turi de facto okupacija Gazos ruože, bei pačios savigynos įgyvendinimo ribas. Šiame baigiamajame darbe dėmesys skiriamas savigynos sąlygų ir ribų tyrimui bei analizei pagal tarptautinę teisę ir jų pritaikymas Gazos konflikto teisiniam vertinimui.

Šis rašto darbas naujas tuo, kad jame savigynos institutas tarptautinėje teisėje analizuojamas ne tik teoriškai ar istoriškai, bet ir taikant šį analizės pagrindą vienam iš aktualiausių, naujausių ir nevienareikšmiškai vertinamų šiuolaikinių konfliktų – Izraelio savigynos veiksams Gazos ruože. Kadangi konfliktas vis dar besitęsiantis, magistro darbe analizuojami naujausi duomenys apie humanitarinę situaciją Gazos ruože, bei neseniai iškelti teisminiai procesai Izraeliui.

Darbo tikslas

Remiantis Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika, tarptautiniais norminiais aktais, mokslinė literatūra atskleisti savigynos teisės sampratą ir jos raidą, išnagrinėti savigynos teisėtumo ir įgyvendinimo sąlygas, ir atlikti Gazos konflikto teisinį vertinimą pagal tarptautinėje teisėje nustatytas savigynos teisėtumo vertinimo gaires.

Darbo uždaviniai

Darbo tikslui įgyvendinti keliami šie uždaviniai:

1. Išnagrinėti savigynos, kaip paprotinės teisės prigimtį ir ištakas.
2. Išanalizuoti savigynos teisėtumui keliamus reikalavimus.
3. Aptarti savigynos įgyvendinimui keliamas sąlygas.
4. Pateikti vertinimą apie savigynos instituto raidą tarptautinėje teisėje ir kokią įtaką ji padarė šiuolaikinių tarptautinių konfliktų vertinimui.
5. Atlikti Izraelio savigynos ir jos įgyvendinimo sąlygų teisėtumo vertinimą Gazos ruožo konflikto kontekste.

Darbo objektas

Darbe analizuojama savigynos teisės samprata, jos teisėtumui ir įgyvendinimui keliamos sąlygos, ginkluoto užpuolimo samprata ir raida tarptautinėje teisėje. Siekiant išsamiai atskleisti temą, aptariama savigynos teisės sampratos teisinė problematika, nagrinėjamos tarptautinės bendruomenės bei doktrinos atstovų nuomonės dėl šios teisės teisėtumo ir įgyvendinimo bei atsižvelgiama į Tarptautinio Teisingumo Teismo praktiką susijusią su savigynos instituto tarptautinėje teisėje vertinimu ir aiškinimu valstybių praktikoje. Darbe nagrinėjamos Gazos konflikto ištakos, konkrečios faktinės aplinkybės bei pateikiamas teisinis vertinimas, dėl Izraelio Gazos konflikte įgyvendinamos savigynos teisėtumo.

Metodologija

Rengiant darbą buvo naudoti šie mokslinio tyrimo metodai:

1. Istorinis – siekiant atskleisti savigynos, kaip paprotinės teisės, kilmę
2. Lingvistinis – atskleidžiant Chartijos 51 straipsnio esmę ir galimą interpretavimą
3. Aprašomasis – aprašant Gazos ruožo konflikto faktines aplinkybes, Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimus
4. Lyginamasis – nagrinėjant Tarptautinio Teisingumo Teismo praktiką ir kaip ji keitėsi vertinant ginkluotus užpuolimus, įvykdytus teroristinių darinių
5. Teleologinis – naudojamas siekiant atskleisti tikruosius Chartijos kūrėjų ketinimus
6. Analizės – analizuojant Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikos ir akademinės bendruomenės nevieningą požiūrį, ir pritaikant Gazos ruožo konflikto vertinime

Svarbiausi šaltiniai

Šiame darbe svarbiausi naudoti šaltiniai buvo Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika tarptautiniuose konfliktuose, kuriuose buvo remiamasi savigynos teise, Jungtinių Tautų Chartija, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijos, užsienio mokslininkų, tokių kaip T. D. Gill, E. A. Heinze, V. Upeniece, M. Roscini ir A. Garwood-Gowers, darbai.

1. SAVIGYNOS INSTITUTAS TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

1.1. Savigynos, kaip paprotinės teisės, samprata ir ištakos

Savigyna yra kiekvienos valstybės neginčijama ir fundamentali teisė siekiant išsaugoti jos teritorinį integralumą ir politinę nepriklausomybę, bei piliečius. Jungtinių Tautų (toliau – JT) Chartijos (toliau – Chartija) 51 straipsnyje savigyna apibūdinama kaip „prigimtinė teisė“, leidžiant daryti išvadą, kad tai yra tokia teisė, kurios egzistavimas nepriklauso nuo teisinio jos reguliavimo ar įtvirtinimo, taigi jos egzistavimo negali paneigti nei tarptautinės teisės vystymasis, nei įforminimas. Tiesa, nors savigynos teisė yra neginčijama teisė, jos sąlygas gali reguliuoti ir tikslinti tarptautinės teisės raida.

Tarptautinis Teisingumo Teismas (toliau – TTT) Nicaragua byloje pažymėjo, kad prigimtinė savigynos teisė reiškia jau egzistuojančią paprotinę teisę, kurią Chartijos 51 straipsniu siekiama išsaugoti, įgyvendinti ir remtis ja, kaip papildančia Chartijoje nustatytą teisę į savigyną (1986 m. birželio 27 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Nicaragua v. United States of America*), o TTT statuto 38 straipsnio 1 dalies b. punkte tarptautinė paprotinė teisė laikoma visuotinės praktikos, pripažintos teisine norma, įrodymas (1946 m. balandžio 16 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas). Taigi, Chartijos 51 straipsnį papildanti prigimtinės teisės į savigyną idėja buvo paprotinės teisės dalis dar prieš priimant Chartiją, todėl svarbu išsiaiškinti savigynos, kaip paprotinės teisės sampratą tam, kad būtų galima įvertinti, kaip keitėsi jos įgyvendinimo sąlygos ir reikalavimai, šią teisę įtvirtinant Chartijoje.

Svarbu paminėti, jog savigyna tarptautinėje teisėje vertinama ne tik kaip egzistuojanti valstybės prigimtinė teisė ginti savo teritorinį integralumą ir politinę nepriklausomybę (*jus ad bellum*), bet ir per savigynos įgyvendinimo teisėtumo prizmę, kuri apima savigynos atitikimą paprotinės teisės nustatytiems proporcingumo, būtinumo kriterijams (*jus in bellum*). Šie kriterijai ir aiškos taisyklės yra reguliuojamos tarptautinės humanitarinės teisės normų.

Teisė į savigyną tarptautinėje teisėje reiškia valstybės teisę jėga atsakyti į ginkluotą užpuolimą, kilusį arba kontroliuojamą ir nukreiptą iš už jos teritorijos ribų prieš jos piliečius, laivų, orlaivių ar karinio personalo, dislokuotų užsienyje arba esančių tarptautinėje jūroje ar oro erdvėje (Gill, 2015; Brownlie, 1963).

Istoriškai, svarbu paminėti, kad teisė į savigyną buvo valstybių savisaugos (*self – help*) pareigos dalis (Buchan, 2023). Ji reikalavo, kad valstybės imtųsi visų būtinų priemonių, kad išsaugotų savo esminius interesus. Ši teisė buvo praktiškai neribota ir leido valstybėms

veikti priešingai bet kuriai tarptautinės teisės normai, jei tokie veiksmai yra reikalingi valstybės išsaugojimui (Roscini, 2016). Istorijoje ši teisė buvo skirta valstybėms apsaugoti savo suverenitetą (Alder, 2011). Laikui bėgant valstybės tobulino savo pareigą užtikrinti savisaugą, bei remiantis precedentais, apsprendė, kada savigynos teisė ir jos įgyvendinimo būdai yra teisėti, plėtojo savigynos proporcingumo ir būtinumo kriterijų turinį, kuriais vėliau buvo pradėta remtis vertinant savigynos įgyvendinimo teisėtumą. Devynioliktojo amžiaus viduryje buvo pripažinta, kad gynybiniai veiksmai negali viršyti to, kas buvo būtina ir proporcinga siekiant tikslo apsaugoti valstybės teritorinį integralumą ir politinį vientisumą.

Reikšmingiausiu atveju tarptautinėje teisėje formuojant savigynos teisėtumo turinį, kuris leido daryti išvadas apie savigynos kaip prigimtinių teisės egzistavimą ir jos teisėtumo vertinimo ribas iki priimant Chartiją yra laikomas *Caroline* incidentas. Jis siejamas su šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje aktualių proporcingumo ir būtinumo kriterijų įtvirtinimu paprotinės savigynos teisės teorijoje. Šis konfliktas kilo 1837 metais, britų pajėgoms įžengus į Jungtinių Amerikos Valstijų teritoriją, siekiant sunaikinti „*Caroline*“ garlaivį, kuriuo sukilėliams buvo gabenami ginklai ir kitos atsargos, siekiant išvengti paties sukilimo. Incidento metu britų pajėgos nužudė Jungtinių Amerikos Valstijų pilietį, apšaudė garlaivį ir paleido jį plaukti virš Niagaros krioklio. Šis incidentas sukėlė didelį diplomatinį susipriešinimą tarp Jungtinės Karalystės ir Jungtinių Amerikos Valstijų, kuris keletą metų sprendžiamas susirašinėjimais tarp konflikto šalių, vertinant Jungtinės Karalystės veiksmų teisėtumą (Kajtar, 2016).

Caroline incidentas laikomas svarbiausiu teisės į savigyną precedentu, suformavusiu tai, kas iki šiol laikoma savigynos teisės įgyvendinimo sąlygomis – proporcingumo ir būtinumo kriterijai. Konflikto šalių susirašinėjimuose Jungtinių Amerikos Valstijų valstybės sekretorius Daniel Webster tvirtino, kad savigyna yra pateisinama, jeigu jos veiksmai yra būtini, pavojus yra „staigus, naikinantis, nepaliekantis jokių galimybių pasirinkti priemonių, todėl negali būti vietos dvejonėms“ (Miller, 2019). Nors ši „*Caroline*“ formulė dažnai siejama su preventyvios¹ savigynos teise, tačiau incidentas išgrynino proporcingumo ir būtinumo kriterijus vertinant teisės į savigyną teisėtumą (Kajtar, 2016).

¹ Tarptautinėje teisėje daug diskusijų sukelia preventyvios ar išankstinės savigynos (*pre-emptive or anticipatory self defense*) teisėtumas. Preventyvios ar išankstinės savigynos teisė iki priimant Chartiją buvo visuotinai pripažinta kadangi *Caroline* suformuota taisyklė leido savigyną valstybei įrodžius būtinumą gintis nuo neišvengiamo pavojaus. Visgi, priėmus Chartiją 1945 metais, savigynos teisėtumas buvo grindžiamas tik įvykusio ginkluoto užpuolimo fakto, o ne gresiančio. Šiuo pagrindu tarptautinėje bendruomenėje nėra visuotinai pritariama preventyvios ar išankstinės savigynos teisėtumui.

Proporcingumo ir būtinumo kriterijų vertinimą tolesnėje valstybių praktikoje tęsė TTT *Nicaragua v. United States* byloje TTT nustatė, kad Chartijoje nėra konkrečios taisyklės, pagal kurią savigyna pateisintų tik tokias priemones, kurios būtų proporcingos ginkluotam užpuolimui ir būtinos jam atremti, pabrėždamas, kad tokia taisyklė yra nustatyta būtent paprotinėje teisėje (1986 m. birželio 27 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Nicaragua v. United States of America*).

Republic of Iran v. United States of America (Oil platforms) byloje buvo iškelti esminiai klausimai dėl proporcingumo ir būtinumo kriterijų savigynos kontekste pagal tarptautinę teisę. Ši byla buvo susijusi su Jungtinių Amerikos Valstijų ieškiniais Iranui po išpuolių prieš jos karinius laivus ir naftos platformas Persijos įlankoje. Savo sprendime TTT dar kartą patvirtino būtinumo ir proporcingumo principus, ir būtent tai, kad būtinumas reiškia neatidėliotiną poreikį reaguoti į ginkluotą užpuolimą. Šis reikalavimas reiškia, kad prieš svarstant galimybę imtis karinių veiksmų turi būti išnaudotos visos taikios situacijos sprendimo priemonės. Jeigu yra alternatyvų, kuriomis būtų galima tinkamai pašalinti grėsmę, tuomet ginkluotos jėgos panaudojimas būtų laikomas nebūtinu (2003 m. lapkričio 6 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Oil platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*). Šios bylos reikšmė tarptautinėje teisėje pasižymi tuo, jog TTT buvo nustatytos visų pirma taikaus ginčo sprendimo priemonės prieš ginkluotos jėgos panaudojimą.

Democratic Republic of the Congo v. Uganda byloje taip pat buvo išskirta proporcingumo ir būtinumo kriterijų reikšmė savigynei, tačiau TTT sprendė, kad ištyrus faktines bylos aplinkybes, savigynos įgyvendinimo sąlygos neegzistuoja, todėl ir nėra poreikio tirti, ar teise į savigyną buvo pasinaudota atsižvelgiant į proporcingumo ir būtinumo kriterijus. Šioje byloje galima matyti, kad TTT visų pirma sprendžia savigynos kaip teisės egzistavimą esant konkrečioms aplinkybėms ir tik tada vertina savigynos įgyvendinimo teisėtumą pagal proporcingumo ir būtinumo kriterijus (2005 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Democratic Republic of the Congo v. Uganda*).

Taigi, remiantis TTT, tarptautinės bendruomenės, neteisminių tarptautinių ginčų praktika, pastebima, jog savigynos teisė kaip prigimtinė teisė yra neatsiejama nuo proporcingumo ir būtinumo kriterijų, tačiau savigynei įgyvendinti, visų pirma reikia nustatyti pačios teisės egzistavimą esant konkrečioms aplinkybėms.

1.2. Savigynos proporcingumo, būtinumo ir neatidėliotumo kriterijai

Savigynos proporcingumo, būtinumo ir neatidėliotinumą kriterijai lemia ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo vertinimą. Proporcingumo principo vertinimas tarptautinėje teisėje yra sudėtingas, kadangi kiekviena valstybė jį supranta skirtingai, o tai apsunkina, kad savigynos teisėtumo kriterijai nėra itin konkrečiai apibrėžti ir nustatantys, koks tiksliai atsako mastas yra teisėtas. Tai sukelia sunkumų vertinant savigynos įgyvendinimo teisėtumą tarptautiniuose konfliktuose. Valstybės linkę interpretuoti proporcingumo principą skirtingai, atsižvelgdamos į geopolitinių interesų ir konkrečios situacijos aplinkybes, pavyzdžiui, kai kurios valstybės laikosi griežtesnio požiūrio, akcentuodamos minimalios būtinų jėgos panaudojimą, kai tuo tarpu kitos valstybės renkasi platesnį požiūrį į šį principą. Juo labiau ir pats TTT, vertindamas savigynos teisėtumą tarptautiniuose konfliktuose, itin detalai ir sistemiškai nagrinėja bylos aplinkybes, atsižvelgdamas į geopolitinę situaciją, tarptautinės bendruomenės reakciją į konkretų konfliktą ir šiuolaikinės tarptautinės teisės aktualijas. TTT praktika rodo, kad proporcingumas lankstus – jis priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių, tačiau griežtai suformuluotų taisyklių dėl šio principo vis dar labai trūksta. Dėl to valstybės gali skirtingai vertinti standartų vertinimo kriterijus naudodamosi teise į savigyną, o tai kelia didelių sunkumų užtikrinant vieningą, nuspėjamą ir tarptautinei bendruomenei suteikiantį pasitikėjimo tarptautinės teisės sistema, teisės taikymą.

Tradiciškai savigynos proporcingumo kriterijaus samprata yra laikomas tik toks jėgos panaudojimas, kuris yra būtinas atremti ginkluotam užpuolimui, taip išvengiant pernelyg didelės žalos civiliams gyventojams ir infrastruktūrai (Cottier, 2012). Toks proporcingumo reikalavimo turinys glaudžiai siejamas su tarptautine humanitarine teise, kuri reikalauja, kad kiekvienu atveju planuojant panaudoti ar jau naudojant jėgą, būtina įvertinti tikėtiną žalą civiliams, ar civiliams objektams. Šiuo atveju reikia įvertinti, ar tikėtinos civilių mirtys, sužeidimai, nuostoliai infrastruktūrai nebūtų pernelyg dideli, palyginti su tiesiogine karine nauda. Priemonės, kurių imamasi, turi būti nukreiptos išskirtinai į užpuolimo nutraukimą ir neviršyti to, kas būtina tikslui pasiekti (Dahal, 2020). Pažymėtina, kad jei užpuolimas yra santykinai riboto masto ir trukmės, savigynos priemonės turi atitinkamai apsiriboti tik užpuolimo atėmimu ir nesiekti tolimesnio konflikto išplėtojimo (Gill, T.D., 2015).

Proporcingumas gali būti vertinamas atsižvelgiant į išpuolių kiekį ir mastą, kuriuos per tam tikrą laikotarpį įvykdė puolantysis. Pastaruoju atveju, gali būti pagrindas didesnio masto savigynos priemonių panaudojimui. Proporcingumo principas ne tik reikalauja išlaikyti balansą tarp neteisėtos valstybės jėgos panaudojimo ir atsakomųjų priemonių, ar bent jau užtikrinti, kad atsakomosios priemonės smarkiai neviršytų žalos, kurią valstybė

padarė neteisėtais veiksmais, bet ir siekia priversti pažeidėją nutraukti savo neteisėtus veiksmus. Visgi, šis principas iš esmės nereikalauja, kad ginklai naudojami savigynai būtų tokie patys, kurie buvo panaudoti užpuolimui (Upeniece V., 2019).

Kalbant apie proporcingumo kriterijų akademikai pastebi, jog dažnai klaidingai manoma, kad jis susijęs su išpuolio ir atsako masto ir priemonių lygiavertiškumu (Kretzmer, 2013). Tačiau tokia proporcingumo samprata neatsispindi nei valstybių praktikoje, nei tarptautinės teisės doktrinoje. Proporcingumo reikalavimas glaudžiai susijęs su būtinybe valstybei veikti taip, kad veiksmas būtų proporcingas nustatytam gynybiniam būtinumui. Tai reiškia, kad proporcingumo kriterijus yra ne tik reikalavimas dėl masto ar priemonių lygiavertiškumo, bet veikia, kad panaudota jėga neturėtų būti pernelyg didelė, atsižvelgiant į tikslą sumažinti ar atremti užpuolimą, į kurį reaguojama. Valstybė gali naudoti bet kokią reikiamą jėgą, kad sumažintų prieš ją nukreiptą puolimą, bet ne daugiau (Green, 2014).

Kai kurie akademikai taip pat išskiria ir neatidėliotinumą principą, kuris reikalauja, kad teisė į savigyną būtų įgyvendinta iškart įvykus užpuolimui. Kitaip sakant, pernelyg ilgą laiko tarpą po užpuolimo nepasinaudojus savigynos teise, ja pasinaudojus vėliau, teisėtumo klausimas turėtų būti vertinamas nepalankiai (Upeniece, 2019). Visgi, toks reikalavimas savigynos teisėtumo vertinimui turėtų būti vertinamas skeptiškai. Pavyzdžiui, *Falkland islands* byloje, Argentina užpuolė Falklando salas, priklausiusias Jungtinei Karalystei, ir siekė įtvirtinti salose okupacinę valdžią. Jungtinė Karalystė, reaguodama į okupaciją, kaip į užpuolimą, pasinaudojo savigynos teise (Henry, 2017). Šiuo konkrečiu atveju, galima kvestionuoti, ar besitęsianti okupacija būtų laikoma pagrindu teisėtai pasinaudoti teise į savigyną. Visų pirma, nes jėgos panaudojimas savigynos tikslu yra teisėtas tik tuo atveju, jei tai yra atsakas į esamą ginkluotą išpuolį, kai jėgos panaudojimas yra būtinas ir proporcingas. Okupacijos atveju, kai jėga buvo panaudota teritorijai užimti, toks ginkluotas išpuolis laikomas ne tik įvykusi, bet ir besitęsiančiu. Būtinumo sąvoka šiuo atveju apima tiek reagavimo neatidėliotinumą, tiek tai, kad jėgos naudojimas yra krašutinė priemonė. Kadangi jėgos pagrindu vykdoma okupacija reiškia tęstinį ginkluotą užpuolimą, neatidėliotinumą kriterijus turėtų būti laikomas įvykdytu (Akande, Tzanakopoulos, 2020).

Proporcingumo ir būtinumo kriterijai savigynoje grindžiami iš tarptautinės humanitarinės teisės kylančiais principais. Tarptautinė humanitarinė teisė nustato ne savigynos teisėtumo sąlygas, bet siekia reguliuoti konflikto šalių elgesį konfliktui jau prasidėjus. Jos funkcija yra reguliuoti konflikto šalių veiksmus, vykdomus įgyvendinant savigynos teisę, kad jie atitiktų žmogišką elgesį su asmenimis, paveiktais konflikto.

Ženevos Konvencijos papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (toliau – Protokolas) įtvirtina ne vieną tarptautinės humanitarinės teisės principą, siejamą su savigynos proporcingumu ir būtinumu. Protokolo 51 straipsnyje įtvirtintas masinio (*indiscriminate*) išpuolio draudimas. Pagal 4 punktą, draudžiami išpuoliai, kurie nėra 1) nukreipti į konkretų karinį objektą; 2) kuriems naudojamas kovos metodas ar priemonės, kurių negalima nukreipti į konkretų karinį objektą; 3) kuriems naudojamas kovos metodas ar priemonės, kurių poveikio negalima apriboti, kaip reikalaujama šiame Protokole. Pagal tos pačios nuostatos 5 punktą, masiniu išpuoliu taip pat laikoma ataka bombarduojant bet kokiais metodais ar priemonėmis, kai vienu kariniu tikslu laikomi keli aiškiai atskirti ir skirtingi kariniai tikslai, esantys mieste, miestelyje, kaime ar kitoje vietovėje, kurioje panaši civilių gyventojų ar civilių objektų koncentracija. Taip pat masiniu išpuoliu laikoma ataka, dėl kurios galima tikėtis atsitiktinių civilių gyventojų aukų, civilių gyventojų sužeidimų, žalos civiliniams objektams ar jų derinio, kurie būtų pernelyg dideli, palyginti su tikėtina konkrečia ir tiesiogine karine nauda (1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)). Pagal šią nuostatą galima matyti tarptautinės humanitarinės teisės suformuluotą proporcingumo taisyklę, kuria reikalaujama suderinti numatomą žalą civiliams gyventojams ir tikėtiną karinę naudą, kuri turi būti nustatyta, atsižvelgiant į proporcingumo kriterijų. Proporcingumas yra laikomas vienu iš pagrindinių tarptautinės humanitarinės teisės principų ir taisyklių, susijusių su civilių gyventojų apsauga vykstant ginkluotiems konfliktams. Taip yra suderinami prieštaringi karinio būtinumo ir humaniško interesai. Proporcingumo taisyklė tarptautinėje humanitarinėje teisėje leidžia tam tikras kančios formas kvalifikuoti kaip nereikalingas ar pernelyg dideles, o kitas pateisinti būtinumu, taip balansuojant tarp karinio pranašumo ir realios žalos civiliams.

Nors objektyvaus standarto, pagal kurį būtų galima įvertinti, kas yra pernelyg didelė žala civiliams, nėra, tačiau tokio principo tikslą būtų galima suprasti kaip įpareigojimą šalims nustatyti ribas, atsižvelgiant į konkrečią situaciją (Bouchet – Saulnier, 2013). Taigi, proporcingumo principas tarptautinėje humanitarinėje teisėje reglamentuoja priimtinos atsitiktinės karinių operacijų žalos civiliams ribas.

Proporcingumo ir būtinumo principai turi didžiausią reikšmę vertinant savigynos įgyvendinimo teisėtumą, kadangi pagal šias teisėtumo sąlygas vertinama, ar savigyna neišsiplėtė į neteisėtą jėgos panaudojimą. Paminėtina, kad bet kokie atsakomieji veiksmai, neatitinkantys šių reikalavimų, gali būti pripažįstami represalijomis, veiksmais, kurie naudojami ne gynybiniais, o represiniais ar baudžiamaisiais tikslais (Garwood – Gowers, 2004-2005).

2. SAVIGYNOS INSTITUTAS JUNGTTINIŲ TAUTŲ CHARTIJOJE

2.1. Savigyna Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje

Priėmus Jungtinių Tautų Chartiją 1945 metais, ji tapo vienu iš svarbiausių šaltinių tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti. Ji buvo priimta po Antrojo pasaulinio karo, siekiant išvengti būsimų pasaulinių karų. Chartija yra pagrindinis taisyklių šaltinis, pagal kurį vertinami bet kokie valstybių agresijos veiksmai, taikos pažeidimai. Remiantis teisingumo ir tarptautinės teisės principais, ja buvo siekiama sureguliuoti kilusius tarptautinius ginčus, kurie kelia didelę grėsmę tarptautinei taikai.

Viena iš Chartijoje numatytų teisėtų jėgos panaudojimo priemonių tarptautinėje teisėje – savigynos institutas, įtvirtintas 51 straipsnyje. Siekiant apibrėžti Chartijos 51 straipsnyje numatytą savigynos teisę ir jos teisėtumo sąlygas, svarbu skaityti šią nuostatą pažodžiui. Chartijos 51 straipsnyje įtvirtinta: „*Jokia šios Chartijos nuostata neriboja prigimtinių teisės imtis individualios ar kolektyvinės savigynos, jei įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas, tol, kol Saugumo Taryba nesiima būtinų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti. Valstybės narės nedelsdamos praneša Saugumo Tarybai apie priemones, kurių jos ėmėsi, įgyvendindamos šią savigynos teisę, ir kurios jokių būdu nedaro įtakos Saugumo Tarybos įgaliojimams bei atsakomybei pagal šią Chartiją bet kuriuo metu imtis veiksmų, kurie, jos manymu, yra reikalingi tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti ar atkurti*”.

Visų pirma, nuostatoje galima matyti jau anksčiau aptartą savigynos, kaip prigimtinių teisės prigimtį, jau aptartą pirmame šio darbo skyriuje. Straipsnis taip pat išskiria individualią ar kolektyvinę savigyną. Iš nuostatos teksto galima suprasti, kad savigynos teise teisėtai pasinaudoti galima įvykus valstybės ginkluotam užpuolimui, tačiau jo samprata pačioje Chartijoje neišplėtotą. Taigi, tinkamai ir visapusiškai įvertinti teisę pasinaudoti savigyna, taip pat reikalinga išnagrinėti, koks užpuolimas yra laikomas ginkluotu užpuolimu. Papildomai Chartijos nuostata numato tam tikrus procedūrinius reikalavimus: visų pirma, valstybė, patyrusi ginkluotą užpuolimą, turi pranešti JT Saugumo Tarybai apie tai, kad buvo užpulta ir ketinimą įgyvendinti savigyną, tokių veiksmų mastą. Visų antra, Chartijoje aiškiai pripažįstama JT Saugumo Tarybos pagrindinė atsakomybė už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą numatant šios institucijos galimybę bet kuriuo metu imtis veiksmų, būtinų tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimui.

Nors Chartijos 51 straipsnyje ir numatyti tam tikri procedūriniai reikalavimai savigynos teisės įgyvendinimui, nuostatos turinys pakankamai siauras, todėl kilus

tarptautiniams konfliktams, valstybės remiasi teise į savigyną savaip interpretuodamos ne tik iš prigimtinės teisės kylančius proporcingumo ir būtinumo kriterijus, bet ir skirtingai suvokia procedūrinių reikalavimų turinį, privalomumą bei reikalavimų nesilaikymo pasekmes.

2.2. Chartijoje nustatyto pranešimo apie savigynos veiksmus Saugumo Tarybai reikšmė

Kartu su paprotinės teisės nustatytais proporcingumo ir būtinumo principais bei ginkluoto užpuolimo faktiniu buvimu, teisei į savigyną keliama ir papildomi reikalavimai. Vienas jų – valstybės pareiga informuoti apie vykdomą savigyną. Pagal Chartijos 51 straipsnį, valstybės, vykdydamos teisę į savigyną, turi pranešti apie taikomas priemones JT Saugumo Tarybai.

Su pareigos pranešti dėl savigynos klausimu Teismas susidūrė anksčiau minėtoje Nicaragua byloje. Nagrinėjamu atveju kartu su kitais savigynos aspektais buvo kvestionuojami ir Jungtinių Amerikos Valstijų kolektyvinės savigynos veiksmai bei pranešimo Saugumo Tarybai įtaka savigynos teisėtumo vertinimui. Šioje byloje TTT koncentravosi į paprotinę savigynos teisę, kuri įtvirtina valstybės teisę į savigyną, taigi šiuo atveju, kyla prielaida, kad pranešimo pareiga, įtvirtinta Chartijos 51 straipsnyje, neegzistuoja. TTT nusprendė, kad Jungtinių Amerikos Valstijų pranešimo pareigos nesilaikymas nėra esminis pažeidimas šioje konkrečioje byloje, tačiau šios pareigos reikalavimas vis tiek yra aktualus ir yra siejamas su Chartijos 51 straipsnio privalomumu. TTT pripažino, kad, nors Chartijoje įtvirtinti jėgos panaudojimo draudimai ir savigynos teisė, šios nuostatos egzistuoja kartu su paprotine tarptautine teise, TTT nurodė, kad paprotinės normos yra labai svarbios apibrėžiant teisę, reglamentuojančią jėgos panaudojimą (1986 m. birželio 27 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Nicaragua v. United States of America*). Visgi, kyla klausimas, jeigu ginčas būtų sprendžiamas ne paprotinės teisės į savigyną kontekste, o remiantis Chartijos nuostatomis, ar tai būtų lėmę skirtingą Teismo sprendimą.

Kalbant apie šį procedūrinį reikalavimą nėra aišku, koks yra jo tikslas ir pažeidimo pasekmės. Yra nuomonių, jog valstybės, pranešdamos Saugumo Tarybai apie vykdomus savigynos veiksmus siekia pateikti kuo daugiau informacijos apie įvykį, kuo greičiau įrodyti savo veiksmų būtinumą ir proporcingumą ir apsisaugoti nuo ateityje kylančių ginčų (Green, 2014). Tačiau sunkumų kelia pernelyg neišplėtotas tokio pranešimo pobūdis, kadangi nėra aišku, kokios gi įvairios nepranešimo pasekmės, kuo šis pranešimas naudingas ir kam jis naudojamas.

Pagal Chartijos 24 straipsnį, JT Saugumo Taryba turi pagrindinę atsakomybę tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti. Atsižvelgiant į Chartijos 51 straipsnį, pranešimo reikalavimo tikslą galima suprasti kaip padedantį Saugumo Tarybai veiksmingai reaguoti į bet kokią grėsmę, kurią gali sukelti jėgos besiginančiosios valstybės jėgos panaudojimas, tarptautinei taikai ir saugumui. Šis reikalavimas taip pat skirtas tam, kad Saugumo Taryba gautų tikslios informacijos, kuria remdamasi gali pradėti vertinti valstybės savigynos reikalavimo pagrįstumą nepriklausomai nuo to, ar ji mano, kad reaguoti reikia, ar ne. Galima suprasti, kad šis reikalavimas atsirado kaip apsaugos priemonė, siekiant tinkamai išnagrinėti ir kvalifikuoti aplinkybes, bei tinkamai kontroliuoti panaudotos jėgos mastą ir pasekmes, greitai ir efektyviai reaguoti į galimą įvykių eskalavimą, siekiant išsaugoti tarptautinę taiką.

Pagal Chartijos 51 straipsnio formuluotę galima suprasti, kad savigynos priemonės galioja tik tol, kol Saugumo Taryba imsis priemonių konfliktui suvaldyti. Tačiau yra nuomonių, kad valstybė privalo nustoti vykdyti karinį atsaką tol, kol Saugumo Taryba imsis veiksmingų priemonių (Green, 2015).

Tačiau, trečioje šio darbo struktūrinėje dalyje aptariamam Gazos ruožo konflikto vertinimui svarbu ne tokio reikalavimo nesilaikymo pasekmės, bet greičiau šio reikalavimo svoris ir įtaka savigynos teisėtumui. Paminėtina, kad pranešimo pareigos klausimu akademikų nuomonė pakankamai vieninga – pranešimo reikalavimo laikymasis akivaizdžiai negali paversti neteisėtos savigynos teisėta (Green, 2014). Pavyzdžiui, 2022 metais, Rusijai pradėjus invaziją į Ukrainą, Rusija atliko pranešimo pareigą JT Saugumo Tarybai ir pranešė apie tariamos savigynos teisės aktyvavimą Ukrainos atžvilgiu (Rusija, 2022). Nors pranešimo pareiga buvo įvykdyta, tarptautinė bendruomenė neįžvelgė savigynos teisėtumo pagrindų Rusijos invazijos atveju, ir tariama savigyna JT Generalinės Asamblėjos buvo pasmerkta kaip agresija (2022 m. kovo 18 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija ES-11/1). Taigi, galima matyti, kad pranešimas apie savigyną Saugumo Tarybai nesuteikia pagrindo pripažinti neteisėtą savigyną teisėta.

Kalbant apie pareigos pranešti nesilaikymo pasekmes, akademikų nuomonė taip pat sutampa. Nors Chartijos 51 straipsnyje įtvirtinta privalomojo pobūdžio pareiga pranešti apie savigynos veiksmus, nepranešimas negali būti pagrindas pripažinti besiginančiosios valstybės savigyną neteisėta. Dauguma akademinės bendruomenės pritaria tokiai pozicijai, pirmiausia todėl, nes tokia išvada leistų įteisinti ginkluotą užpuolimą vien dėl besiginančiosios valstybės procedūrinės klaidos (Alexandrov, 1996).

Formalus pranešimas apie ketinamus atlikti savigynos veiksmus laikomas labiau pagalbine priemone valstybėms, norinčioms iš anksto pagrįsti savo veiksmų teisėtumą, bei

užkirsti kelią bet kokioms abejonėms, kurios gali kilti tarptautinei bendruomenei. Toks veiksmas akademikų netgi laikomas politiniu įrankiu (Green, 2014).

Pareiga pranešti Saugumo Tarybai apie vykdomus savigynos veiksmus neturėtų būti painiojama su leidimo prašymu (Gill, 2015). Besiginanti valstybė turi teisę inicijuoti savigynos priemones ginkluotam užpuolimui įvykus. Visgi, pagal Chartijos 51 straipsnį, JT Saugumo Taryba turi pagrindinę atsakomybę, atsižvelgusi į konkrečias faktines aplinkybes, priimti sprendimą dėl savigynos nutraukimo, pakeitimo kitomis taiką ir saugumą užtikrinančiomis priemonėmis, pavyzdžiui, taikos palaikymo misija (Steenhoven, 2019).

Taigi, kalbant apie savigynos teisės teisėtumą procedūrinių reikalavimų, nustatytų Chartijos 51 straipsnyje, kontekste, akademikų ir tarptautinės bendruomenės pozicija parodo, kad savigynos teisėtumui didžiausią įtaką daro materialūs reikalavimai, o procedūrinis mechanizmas daugiau skirtas valstybių interesų apsaugai, bei dažnai siejamas su valstybių siekiu informuoti dėl ginkluotos jėgos suderinamumo su tarptautinės teisės normomis ir pagarbos JT Saugumo Tarybai parodymu.

2.3. Ginkluoto užpuolimo samprata

Chartijos 51 straipsnis įtvirtina valstybės teisę pasinaudoti savigyna, jeigu prieš ją įvykdomas ginkluotas užpuolimas. Chartijoje nėra tiksliai išplėtotą ginkluoto užpuolimo sampratą, tačiau ją būtina išanalizuoti, norint įvertinti savigynos, kaip teisės egzistavimą.

Chartijos kūrėjai, ginkluoto užpuolimo sampratą suvokė kaip vienos valstybės karinių pajėgų įžengimą į kitos valstybės teritoriją sausuma, jūra ar oru (Hernandez, 2022). Kaip buvo pažymėta Nicaragua byloje, ginkluoto užpuolimo faktas yra teisės į savigyną atsiradimo sąlyga taikant ir Chartijos 51 straipsnį, ir tarptautinę paprotinę teisę. Šios sąlygos išanalizavimas itin svarbus šiuolaikinių karinių konfliktų ir asimetrinio karo, kuriame dalyvauja valstybiniai ir nevalstybiniai veikėjai, kontekste.

Svarbu paminėti, kad sąvoka „ginkluotas užpuolimas“ skiriasi nuo kitų panašių sąvokų, vartojamų konfliktų tarptautinėje teisėje kontekste, tokių kaip „agresija“ ar „grasinimas jėga ir jos panaudojimas“.

Nicaragua byloje TTT išskyrė, kokie aktai patenka į „ginkluoto užpuolimo“ sąvoką paprotinėje teisėje. Pagal TTT, reikia vadovautis JT Generalinės asamblėjos rezoliucija „Dėl agresijos apibrėžimo“, kurioje įtvirtintas sąrašas veiksmų, kurių įvykdymas lygus agresijai. Agresijai priskiriami tokie veiksmai kaip: ginkluotas įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją arba jos užpuolimas, bet kokia karinė okupacija, aneksija, bombardavimas, ginklų panaudojimas, uostų, pakrančių blokada, valstybės sausumos, jūros ar oro ginkluotųjų

pajėgų užpuolimas, valstybės ar jos vardu siunčiamos į kitos valstybės teritoriją ginkluotos gaujos, grupės, samdiniai. Rezoliucijoje taip pat nurodoma, kad pateiktas veiksmų sąrašas nėra baigtinis, ir kad Saugumo Taryba gali nuspręsti, kokius dar veiksmus galima laikyti agresija. Taigi, ne visi nurodyti agresijos aktai yra susiję su tiesioginiu didelio masto ginkluotos jėgos panaudojimu, kuris aktyvuotų savigynos teisę (1974 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314).

Taip pat pažymėtina, kad ginkluotas užpuolimas turi pasiekti tam tikrą sunkumo laipsnį, kad būtų pripažintas „ginkluotu užpuolimu“ Chartijos 51 straipsnio prasme. Pavyzdžiui, Nicaragua byloje TTT pabrėžė būtinybę atskirti sunkiausias jėgos panaudojimo formas nuo mažiau pavojingų formų. TTT vertinimu, tik sunkiausias jėgos panaudojimas turėtų būti laikomas ginkluotu užpuolimu. Šiame sprendime buvo pabrėžta ginkluoto užpuolimo didelio masto ir poveikio svarba, vertinant teisės į savigyną egzistavimą. Byloje, Nikaragvai apkaltinus Jungtines Amerikos Valstijas neteisėta kolektyvine savigyna, kuri buvo vykdoma neprašant kitoms valstybėms, ginkluoto užpuolimo faktas nustatytas nebuvo. Pagal Teismo išaiškinimą, ne kiekvienas ginkluotų pajėgų panaudojimas kertant valstybės sieną yra ginkluotas užpuolimas tarptautinės teisės prasme. Teismo supratimu, teisę į savigyną galima įgyvendinti tik esant grėsmingiausios jėgos panaudojimo formai, tuo tarpu mažiau grėsmingos jėgos naudojimas, pavyzdžiui, ginklų tiekimas, užminavimas kitos valstybės teritoriniuose ir vidaus vandenyse negali pateisinti savigynos (1986 m. birželio 27 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Nicaragua v. United States of America*). Taigi, šiuo atveju, JAV jėgos panaudojimas buvo pripažintas neteisėtu. *Oil platforms* byloje Tarptautinis Teisingumo Teismas dar kartą patvirtino šį siauresnį požiūrį į ginkluoto užpuolimo sąvoką.

Kalbant apie ginkluoto užpuolimo sampratą tarptautinėje teisėje, vyrauja skirtingos tarptautinės teisės doktrinos atstovų nuomonės. Viena iš tokių nuomonių remiasi siauresniu požiūriu į Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje nustatytą jėgos panaudojimo draudimą. Šioje nuostatoje įtvirtinta, kad valstybės turi susilaikyti nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo nei prieš kitų valstybių teritorinį vientisumą, nei kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su JT tikslais (Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalis). Pagal siauresnį požiūrį į šį straipsnį, ne bet koks jėgos panaudojimas turėtų būti laikomas ginkluotu užpuolimu, taigi ir ne visada valstybei atsiranda teisė į savigyną (Upeniec V., 2019).

Šios nuomonės kritikų vertinimu, jėgos panaudojimo sunkumas ir mastas neturi įtakos savigynos teisės teisėtumo vertinimui. Šis požiūris grindžiamas įsitikinimu, jog puolančiojo jėgos panaudojimas automatiškai suteikia teisę į savigyną besiginančiajai valstybei, o savigynos teisėtumo vertinimui aktualus turėtų būti tik atsako mastas, bei jo

atitikimas proporcingumo ir būtinumo reikalavimams. Egzistuoja nuomonė, kad TTT galimai nenorėjo „atverti durų“ pernelyg dideliame savigynos jėgos panaudojime nedideliuose incidentuose ir taip padidino skirtumą tarp jėgos panaudojimo, kaip jis suprantamas pagal Chartijos 2 straipsnio 4 punktą, ir jėgos panaudojimo savigny (Greenwood, 2011). Nicaragua byloje TTT pabrėžė, kad tais atvejais, kai jėgos panaudojimas „neviršija paprasto pasienio incidento“, net pažeidus Chartijos 2 straipsnio 4 punktą, valstybė nebūtinai turi teisę į savigny. Šio požiūrio šalininkai nemato priežasties, kodėl bet koks jėgos panaudojimas negalėtų būti laikomi pakankamais, kad atsirastų teisė į savigny, kadangi savigny teisė ir taip jau yra apribota proporcingumo ir būtinumo principų.

Vienas svarbiausių aspektų, aptariant „ginkluoto užpuolimo“ sąvoką – kas gali tokį užpuolimą įvykdyti. Nors Chartijos 51 straipsnyje nėra aiškiai nurodyta, kad ginkluotą užpuolimą gali įvykdyti tik valstybė prieš kitą valstybę, tačiau galima daryti prielaidą, kad Chartija ir jos sukurta sistema yra skirta reguliuoti būtent tarptautinius santykius ir konfliktus tarp valstybių.

Tačiau, Nicaragua byloje TTT pažymėjo, kad ginkluotas užpuolimas apima ne tik reguliariųjų pajėgų ginkluotųjų pajėgų veiksmus peržengiant tarptautinę sieną, bet ir atvejus, kai ginkluoti būriai, grupės, nereguliosios pajėgos ar samdiniai vykdo tokio masto ginkluotos jėgos veiksmus prieš kitą valstybę, kad jie prilygsta valstybės vykdomam faktiniam ginkluotam užpuolimui ar reikšmingam valstybės dalyvavimui jame, įskaitant šių veikėjų siuntimą arba veikimą valstybės vardu (1986 m. birželio 27 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. Nicaragua v. United States of America). Taigi, tokiu atveju nevalstybinių subjektų veiksmai turėtų būti priskiriami valstybei, kad savigny atitiktų tarpvalstybinį Chartijoje nustatytą savigny modelį.

Šis požiūris patvirtintas ir TTT konsultacinėje išvadoje dėl Sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje (toliau - Sienos byla). TTT teigė, kad prigimtine savigny teisė egzistuoja tik vienos valstybės ginkluoto užpuolimo prieš kitą valstybę atveju (2004 m. liepos 9 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory).

Šis Chartijoje numatytas tarpvalstybinis savigny modelis gali būti paaiškinamas tuo, kad Chartija buvo sukurta pasauliui, kuriame pagrindiniai konfliktai vyko tarp valstybių, o galimybė pripažinti nevalstybinį subjektą ginkluoto užpuolimo šaltiniu, niekaip nesusijusiu su valstybe, buvo sunkiai įsivaizduojama. Visgi, yra manančių, kad Chartijos kūrėjai sąmoningai sukūrė Chartijos tekstą taip, kad jis galėtų apimti ir nevalstybinių subjektų ginkluotą užpuolimą (Oellers-Frahm, 2017).

Savigynos, kaip prigimtinės teisės pobūdis Chartijos tekste, neturėtų būti suprantamas kaip apimantis vien tik valstybių ginkluotus užpuolimus, kadangi paprotinėje teisėje nebuvo nustatyta, kad valstybė gali gintis tik nuo kitos valstybės. Tai iliustruoja ir anksčiau minėtas *Caroline* incidentas, kuriame savigyna buvo nukreipta prieš asmenis, padėjusius sukilėliams, o priskirtinumo valstybei klausimas sprendžiamas nebuvo.

Taigi, egzistuoja ir platesnis požiūris į ginkluoto užpuolimo subjektą. Taikant platesnį požiūrį, pagal kurį savigynos teisė yra paprotinė ir platesnė, Chartijos 51 straipsnį galima interpretuoti kaip leidžiantį savigynos teisę įgyvendinti ir prieš nevalstybinius subjektus, niekaip nesusijusius su valstybe, kurioje jie glaudžiasi (Dinstein, 1987).

Svarbu pažymėti, kad naudojantis teise į savigyną prieš nevalstybinį subjektą, kuris veikia iš kitos valstybės teritorijos ir nėra jos kontroliuojamas, svarbu atsižvelgti į tai, kad savigynos panaudojimas turės didelės įtakos trečiosios šalies interesams, kadangi naudojant jėgą savigynos pagrindu prieš teroristinę grupuotę, besiglaudžiančią kitoje valstybėje, yra pažeidžiamas tos valstybės suverenitetas, kuris, pagal Chartijos 2 straipsnio 4 dalį yra apsaugotas. Darant prielaidą, kad ginkluotą užpuolimą įvykdęs nevalstybinis subjektas niekaip nesusijęs su valstybe, iš kurios teritorijos vykdo išpuolius, savigynos veiksmai turėtų būti išimtinai nukreipti tik prieš nevalstybinį subjektą. Kitu atveju, išpuolius priskiriant valstybei, savigyna galėtų būti nukreipta ir prieš pačią valstybę.

Šiuo atveju pažymėtina, kad galima gauti valstybės, kurios teritorijoje veikia nevalstybinis subjektas, sutikimą pažeisti jos teritorinį vientisumą, naudojantis teise į savigyną. Nesant tokio sutikimo, galima daryti prielaidą, jog valstybei, kurios teritorijoje veikia nevalstybinis subjektas, yra suteikiama galimybė įvykdyti savo įsipareigojimus užkirsti kelią nevalstybinio subjekto veikimui. Tokiu atveju, besiginančiosios valstybės savigyna būtų pripažinta nebūtina (O'Meara, 2021; Preto, 2024).

Šiuo klausimu doktrinoje savigynos įgyvendinimui iškelta sąlyga – „*unwilling or unable*“ (liet. *nenori arba negali*) doktrina. Tarptautinės teisės doktrina „*unwilling or unable*“ leidžia valstybei pateisinti karinių veiksmų prieš kitos valstybės teritorijoje esančius nevalstybinius veikėjus, jei matoma, kad priimančioji valstybė nenori arba negali sutrukdyti tiems veikėjams pradėti atakų. Ši koncepcija itin aktuali diskusijose apie karinį atsaką naudojantis teise į savigyną prieš nevalstybinius subjektus, veikiančius kitos valstybės teritorijoje. Nors ši doktrina yra pakankamai nauja ir dar nėra visuotinai pripažinta, ja buvo siekta dar labiau „palengvinti“ teisėtumo sąlygas savigynei. Kai kurių akademikų nuomone, ši taisyklė turėtų padėti kodifikuoti praktiką, kurioje valstybės galėjo būti apkaltintos nesugebėjimu užkirsti kelio teroristinių grupuočių vykdomiems veiksams, ir netgi teikdamos joms prieglobstį (Corten, 2016).

Iš to galima suprasti, kad valstybei darant viską, kas yra jos galioje, siekiant pažaboti jos teritorijoje įsikūrusios teroristinės grupuotės išpuolius ir apskritai egzistavimą, savigynos jėgos negalima nukreipti į pačią valstybę, nes tai prieštarautų tarptautinei teisei. Visgi, ši doktrina akademikų kritikuojama, kadangi savigyna, kaip teisė, aktyvuojasi tada, kai valstybė patiria ginkluotą užpuolimą, o ne tada, kai nevalstybinio subjekto teritorinė valstybė negali ar nenori sutrukdyti jos teritorijoje veikiančiam subjektui. Taigi, ši doktrina nėra pagrindas savigynos teisei atsirasti, o veikiau yra įrankis valstybės atsakomybei nustatyti ir apibrėžti savigynos ribas (Tsagourian, 2016; Bethlehem, 2012).

Pusiausvyra tarp teisės į savigyną nuo nevalstybinių subjektų užsienio teritorijoje ir valstybių teisės į pagarbą teritoriniam vientisumui, kaip ji apibrėžiama Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje, turėtų būti išlaikoma remiantis paprotinės teisės reikalavimais, kurie taikomi teisėtam savigynos įgyvendinimui – proporcingumas ir būtinumas. Atrodo nepagrįsta reikalauti, kad besiginančioji valstybė, patyrusi ginkluotą užpuolimą, lauktų prieglobstį nevalstybiniam subjektui suteikusios valstybės veiksmų (De Souza, 2016). Tarptautinės teisės doktrinos atstovų nuomone, valstybei esant nepajėgiai užkirsti kelio teroristinių darinių veikimui jos teritorijoje, besiginančiajai valstybei užtikrinti savo fundamentalią teisę į savigyną yra būtina nukreipti jėgą prieš trečiosios valstybės teritoriją, taikantis išimtinai į teroristinio darinio veikimo teritoriją (Trapp, 2008).

2.4. Savigyna prieš teroristinius darinius: rugsėjo 11-osios įtaka savigynos instituto raidai

20-ojo amžiaus antroje pusėje besikeičiantis karybos pobūdis išryškino tarptautinės bendruomenės poreikį priimti taisykles ir mechanizmus, skirtus konkrečioms situacijoms, kada valstybė gali panaudoti ginkluotą jėgą. Nors Chartija iš esmės įtvirtino ginkluotos jėgos panaudojimo draudimą, savigynai keliamus reikalavimus ir sąlygas, šios taisyklės buvo sukurtos pasauliui, kuriame karas, visų pirma, buvo susijęs su vienos valstybės plataus masto puolimu prieš kitos valstybės teritoriją, kaip pavyzdžiui Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai. Ilgainiui, pasaulyje pradėjus steigti teroristinėms organizacijoms ar kitiems nevalstybiniais subjektams, tapo svarbu įtvirtinti teisinį reguliavimą, reaguojant į tokių subjektų vykdomus užpuolimus bei svarstyti savigynos galimybę prieš juos. Tarptautinės teisės raidoje galima pastebėti, kaip keitėsi valstybių požiūris į atitinkamus subjektus, kaip požiūrį pakeitė kintanti geopolitinė situacija, naujų ginklų, bei karo taktikų sukūrimas bei svarbiausia šiame darbe, kaip tai paveikė savigynos institutą - teisėtumui

keliamus reikalavimus, Chartijos 51 straipsnio interpretavimą ir požiūrį į teroristines organizacijas, kaip savigynos adresatą.

Svarbu pažymėti, kad tradiciškai tarptautinėje teisėje vyravo nuomonė, kad privačių ar nevalstybinių subjektų įvykdyti teroristiniai išpuoliai yra nusikalstamos veiklos forma, su kuria reikia kovoti pasitelkiant vidaus ir tarptautinius baudžiamosios justicijos mechanizmus, o ne tarptautinę teisę. Dauguma valstybių nepritarė nuomonei, kad teroristiniai išpuoliai turėtų būti laikomi ginkluotais užpuolimais, dėl kurių aktyvuojasi užpultosios valstybės teisė į savigyną, vien dėl to, nes iki to tarptautinė bendruomenė dar nebuvo patyrusi tokio teroristinio išpuolio, kuris atitiktų mastą, reikalingą konstatuoti ginkluotam užpuolimui (Garwood - Gowers, 2004). Iki rugsėjo 11-osios įvykių, pasaulyje buvo vykdomi tik smulkūs, pavieniai, neilgos trukmės teroristiniai išpuoliai, kurie nepasiekdavo didelio aukų skaičiaus ir nesukeldavo itin katastrofiškų pasekmių. Valstybės taip pat laikėsi nuomonės, kad nevalstybinių subjektų ginkluotas užpuolimas turėtų būti priskiriamas valstybei, kad būtų galima nustatyti, į ką nukreipti savigyną ir ją įgyvendinti (Garwood - Gowers, 2004). Priskyrimas valstybei gali būti įvairių formų – valstybės visiška nevalstybinio subjekto kontrolė, ginklų teikimas, finansavimas, bei paprastas pritarimas ar toleravimas subjekto buvimo valstybės teritorijoje ir atakų įgyvendinimo prieš kitas valstybes.

Teroristinio išpuolio priskyrimo valstybei svarba tarptautinės teisės doktrinoje vertinama prieštaringai. Viena pozicija teigia, kad bet koks ryšys tarp valstybės ir nevalstybinio subjekto yra „glaudus ryšys“, toks, kurio pagrindu nevalstybinio subjekto veiksmai būtų priskiriami valstybei. Taigi šiuo atveju nevalstybinio subjekto veiksmai būtų priskiriami valstybei, net jeigu valstybė tik toleruoja subjekto buvimą jos teritorijoje. Kita pozicija griežtesnė – tik valstybei tiesiogiai ir veiksmingai kontroliuojant nevalstybinį subjektą galima laikyti, kad ryšys yra „glaudus“ (Garwood - Gowers, 2004).

Kalbant apie iki rugsėjo 11-osios tragedijos įvykdytus didesnio masto teroristinius išpuolius, verta paminėti 1985 metų Izraelio įvykdytus veiksmus prieš Palestinos išsivadavimo organizaciją Tunise, remiantis savigynos teise prieš terorizmą (Operation Wooden Leg). Operation Wooden Leg buvo suplanuota po to, kai 1985 metais jachtoje buvo žiauriai nužudyti trys Izraelio piliečiai. Po šio incidento taip pat sekė keletas teroristinių išpuolių, nukreiptų prieš Izraelio objektus. Atsakomybę už šiuos išpuolius prisiėmė teroristinė organizacija, žinoma kaip „Force 17“, kuri turėjo ryšių su Palestinos išsivadavimo organizacija. Atsakant į šiuos išpuolius, Izraelio vyriausybė priėmė sprendimą atkeršyti už savo piliečių nužudymus ir suduoti smūgį Palestinos išsivadavimo organizacijos būstinei Tunise (Leone, 2019). Visgi, tarptautinė bendruomenė pasmerkė

Izraelio veiksmus ir atmetė Izraelio argumentą, jog buvo vykdoma teisėta savigyna, vien dėl to, nes Tunisas toleravo teroristinės organizacijos buvimą savo teritorijoje. JT Saugumo Taryba Rezoliucijoje pasmerkė Izraelio ginkluotos agresijos aktą, kaip šiurkščiai pažeidžiantį Chartiją, tarptautinę teisę ir elgesio normas, bei nustatė, kad Tunisas turi teisę į reparacijas už materialinę žalą bei žuvusius nekaltus civilius (1985 m. spalio 4 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 573).

Kitas didesnio masto incidentas įvyko, kai Jungtinės Amerikos Valstijos atakavo Libijos vyriausybės objektus po teroristinio išpuolio Berlyno naktiniame klube, kurio taikiniu tapo Jungtinių Amerikos Valstijų personalas. Jungtinės Amerikos Valstijos šį incidentą priskyrė Libijos agentams, t. y. laikėsi pozicijos, jog Libijos vyriausybė dalyvavo ir veiksmingai kontroliavo šį teroristinį išpuolį naktiniame klube. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba ir šiuo atveju pasmerkė Jungtinių Amerikos Valstijų veiksmus kaip pažeidžiančius Chartiją ir tarptautinę teisę (Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 41/38, 1986).

Kitas Jungtinių Amerikos Valstijų jėgos panaudojimas savigynai prieš terorizmą įvyko 1993 metais prieš Iraką, kai buvo atskleistas sąmokslas nužudyti buvusį prezidentą Geroge H. Bush Kuveite. Pasak Jungtinių Amerikos Valstijų, savigynos teisė aktyvavosi sužinojus apie, kad ir nepasisekusį, tačiau planuotą išpuolį prieš prezidentą. Nors dėl praeitų aptartų incidentų Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Rezoliucijose buvo galima matyti kategorišką nepritarimą naudoti jėgą savigynos pagrindu, tačiau šiuo atveju, buvo galima pastebėti augantį būtinybės panaudoti karinę jėgą prieš terorizmą pripažinimą. Kol kelios valstybės pasisakė prieš Jungtinių Amerikos Valstijų atliktus savigynos veiksmus, dauguma suprato besiginančiosios valstybės motyvus pasinaudoti savigynos teise. (Garwood-Gowers, 2004-2005).

Taip pat paminėtinas ir 1998 metų incidentas, kai Jungtinės Amerikos Valstijos užpuolė „Al Qaeda“ teroristų mokymo stovyklą Afganistane ir įtariamą cheminių ginklų gamyklą Sudane. Šie išpuoliai buvo pateisinti pabrėžiant didėjančią „Al Qaeda“ teroristinės grupuotės keliamą grėsmę. Šis jėgos panaudojimas susidūrė su kai kurių valstybių nepritarimu ir prieštaravimais. Buvo kvestionuojamas šios operacijos teisėtumas savigynos prasme, ar veiksmai pateisinami pagal tarptautinę teisę, kadangi leidimas veikti iš Saugumo Tarybos gautas nebuvo, o Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja taip pat nuomonės nepateikė (Lobel, 1999).

Tarptautinės bendruomenės reakcija į šiuos incidentus parodė pamažu augantį pritarimą kovos su terorizmu laikymu savigynos teisės realizavimu. Nors aiškaus pritarimo nei viena iš besiginančiųjų nuo teroro išpuolių valstybių negavo, atsirado poreikis

konkretizuoti ir plėsti savigynos institutui keliamus reikalavimus, atsižvelgiant į besikeičiančias agresijos formas ir subjektus. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje savigynos samprata tapo dinamiška ir besikeičianti, ypač atsižvelgiant į naujus grėsmių tipus, tokius kaip terorizmas ir nevalstybinių subjektų vykdomi išpuoliai. Nors Chartijos 51 straipsnis numato savigynos teisę tik ginkluoto užpuolimo atveju, ilgainiui iškilo daug klausimų dėl to, kaip šį straipsnį taikyti naujoms grėsmėms, kurios nebūtinai atitinka tradicinį tarpvalstybinio konflikto modelį. Analizuojant istorinius atvejus, galima pastebėti, kad tarptautinė bendruomenė iš pradžių skeptiškai vertino savigynos taikymą prieš teroristines organizacijas, tačiau vėlesni įvykiai paskatino savigynos teisės sampratos plėtrą. Svarbiausias savigynos instituto kontekste incidentas, susilaukęs didžiausio dėmesio ir palaikymo dėl jėgos panaudojimo prieš teroristines organizacijas, buvo rugsėjo 11-osios tragedija, iki pat šių laikų laikomas vienas didžiausių teroristinių išpuolių per visą pasaulio istoriją.

Rugsėjo 11-osios įvykiai iki šiol laikoma viena didžiausių tragedijų Jungtinių Amerikos Valstijų istorijoje, nusinešusi daugiau nei 3000 gyvybių. Ataka buvo įvykdyta teroristinės grupuotės „Al Qaeda“, kurios pagrindu, Jungtinės Amerikos Valstijos pradėjo karą su terorizmu, pradėdama vykdyti karines operacijas Afganistane ir vėliau Irake, šiuos veiksmus pateisindama teise į savigyną prieš terorizmą. Kitaip nei prieš tai minėtais atvejais, Jungtinių Amerikos Valstijų pozicija dėl savigynos prieš ginkluotą užpuolimą įvykdytą teroristinės organizacijos, buvo visuotinai pripažinta kaip teisėta savigyna. Saugumo Taryba rezoliucijose 1368 ir 1373 pripažino Jungtinių Amerikos Valstijų prigimtine savigynos teisę, kaip ji suprantama pagal Chartijos 51 straipsnį. Sekančią dieną po rugsėjo 11-osios išpuolio JT Saugumo Taryba priėmė Rezoliuciją Nr. 1368 (2001), kurios preambulėje pripažino „prigimtine teisę į individualią ar kolektyvinę savigyną“. Tiesa, šioje rezoliucijoje nebuvo nurodyta konkreti valstybė, prieš kurią turėtų būti nukreipta savigyna. Pagal tai galima manyti, jog visų pirma buvo pripažinta prigimtine teisė į savigyną prieš autonomiškus teroristinius darinius. Rezoliucijoje Nr. 1373 (2001) Saugumo Taryba pabrėžė valstybių pareigą „susilaikyti nuo organizavimo, kurstymo, padėjimo ar dalyvavimo teroristiniuose aktuose kitoje valstybėje arba nuo sutikimo su jos teritorijoje organizuojama veikla, nukreipta į tokių aktų padarymą“. Rezoliucijoje taip pat buvo numatytos valstybių pareigos užkirsti kelią teroristiniams aktams ir neteikti jiems finansavimo, taip pat susilaikyti nuo bet kokios aktyvios ar pasyvios paramos teroristiniams dariniams ir imtis priemonių, užkertančių kelią teroristiniams aktams, iš anksto įspėjus. Iš šios rezoliucijos teksto galima matyti, kad buvo įtvirtinta valstybės atsakomybė nesiimant veiksmų prieš teroristinį darinį jos teritorijoje.

JT Saugumo Tarybos rezoliucijos, priimtose po rugsėjo 11-osios įvykių, praplėtė tarptautinės bendruomenės požiūrį į teroristinių grupuočių, kaip galinčių įvykdyti tokio didelio masto išpuolį, veiksmus, kuriuos būtų galima kvalifikuoti kaip ginkluotą užpuolimą Chartijos 51 straipsnio prasme. Tai išplėtė ginkluoto užpuolimo sampratą, kadangi Chartijos 51 straipsnis iki šio įvykio buvo siejamas tik su valstybėmis. Ilgą laiką tarptautinė bendruomenė nesitikėjo, kad teroristinės grupuotės turi pakankamai išteklių ir galimybių įvykdyti tokio masto išpuolį, kurį praktiškai galėtų įvykdyti tik valstybė.

Sekančią dieną po įvykių NATO savo pranešime spaudai taip pat nurodė, kad jeigu bus nustatyta, jog ši ataka įvykdyta iš užsienio, ji bus laikoma veiksmu, kuriam taikomas Vašingtono sutarties 5 straipsnis, numatantis, kad ginkluotas išpuolis prieš bet kurį NATO narį laikomas išpuoliu prieš visą Aljansą (Garwood – Gowers, 2004-2005). Taigi, iš šio pranešimo taip pat galima matyti tarptautinės bendruomenės pripažinimą savigynai prieš terorizmą, bei pagaliau buvo patvirtinta, jog ginkluotą užpuolimą, kuriam atremti gali būti pasinaudota savigynos teise, gali atlikti ir teroristinis darinys.

Rugsėjo 11-osios įvykiai, palyginus su anksčiau minėtais teroro išpuoliais, akivaizdžiai atitiko ginkluoto užpuolimo sunkumo kriterijų, todėl galima manyti, jog šis įvykis turėjo didelės reikšmės savigynos institutui, kadangi leido savigyną, kai grėsmės šaltinis yra ne konkreti valstybė, prieš kurią galima iš karto nukreipti jėgą. Visgi, būtina prisiminti nevalstybinio subjekto priskyrimo valstybei kriterijų ir kaip jis buvo vertinamas šiuo atveju, kadangi būtent šis reikalavimas savigynos teisėtumui buvo tarsi „nustumtas“ į šalį. Akademikai mano, kad tam įtakos galėjo padaryti tarptautinės politikos ir tarptautinės teisės susilieėjimas (Byers, 2002).

Po rugsėjo 11-osios įvykių tarptautinė bendruomenė akivaizdžiai pritarė, jog anksčiau buvusi ginkluoto teroristinio užpuolimo priskyrimo valstybei riba turėtų būti gerokai žemesnė nei anksčiau, t. y. netgi valstybės toleravimas teroristinės grupuotės buvimo jos teritorijoje, turėtų būti priskiriamas tai valstybei (Garwood-Gowers, 2004).

Žvelgiant į tarptautinės teisės raidą po 2001 metų įvykių, akivaizdu, kad savigynos teisės taikymo sritis neišvengiamai plėtėsi, reaguojant į besikeičiančio karo pobūdį ir augančią grėsmę iš teroristinių darinių. Klasikinė ginkluoto užpuolimo samprata, kuri ilgą laiką buvo siejama tik su konfliktais tarp valstybių, nebepajėgė užtikrinti valstybių fundamentalios teisėtos savigynos teisės.

Tarptautinės teisės raidoje galima matyti iš pradžių skeptišką požiūrį į teroristines grupuotes, kaip į ginkluoto užpuolimo subjektus, net ir po rugsėjo 11-osios įvykių. TTT *Kongas prieš Ugandą* nusprendė, kad sukilėlių grupuotės išpuoliai, vykdyti iš Kongo teritorijos prieš Ugandą, nėra priskirtini Kongui, ko rezultate, neįvykdžius savigynos

teisėtumui keliamo reikalavimo – nevalstybinio subjekto priskyrimo valstybei, Ugandos savigny buvo pripažinta neteisėta. Visgi, šiuo atveju teismas pagrįstai priėmė tokį sprendimą, kadangi Uganda, naudodamasi savignos teise, atsaką vykdė prieš pačią Kongo valstybę, o ne prieš nevalstybinį subjektą, ko rezultate, savignos nuostatomis buvo piktnaudžiaujama (2005 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Democratic Republic of the Congo v. Uganda*). Nors sprendime buvo pasisakyta dėl neteisėto naudojimosi savignos teise prieš kitą valstybę, kuri nekontroliavo nevalstybinio subjekto, veikiančio jo teritorijoje, sprendimas susilaukė kritikos – teisėjų Kooijmans ir Simma atskirosiose nuomonėse buvo kritikuojamas teismo sprendimas neišsiplėsti dėl klausimo, kokių priemonių gali imtis valstybė, patyrusi ginkluotą užpuolimą iš nevalstybinio subjekto, kurio veiksmingai nekontroliavo valstybė, kurios teritorijoje jis yra. Atskirosiose nuomonėse buvo pažymėta teismo praleista proga pasisakyti apie tuo metu buvusį ir neišnagrinėtą kontraversišką klausimą – savignos prieš nevalstybinius subjektus teisėtumą, ypač jei šie nevalstybiniai dariniai laikomi teroristinėmis grupuotėmis. Atskirosiose nuomonėse buvo prisiminta ir Sienos byla, kurioje buvo nustatyta, kad ginkluotas užpuolimas būtinai turi įvykti iš kitos valstybės, tam, kad aktyvuotųsi Chartijos 51 straipsnis. Visgi, buvo pažymėta, kad Chartijos 51 straipsnis turėtų būti interpretuojamas plačiau, atsižvelgiant į palyginti naują tarptautinių konfliktų pobūdį ir naujai atsiradusį teroristinių grupuočių konceptą. Teisėjo Kooijmans buvo pastebėta, kad nuomonė, jog ginkluotas užpuolimas turi įvykti iš kitos valstybės, jau nebėra ir JT Saugumo Tarybos interpretacija, atsižvelgiant į rezoliucijas 1368 ir 1373, priimtas po rugsėjo 11-osios įvykių (Teisėjų Kooijmans ir Simma atskirosios nuomonės 2005 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Democratic Republic of the Congo v. Uganda*). TTT sprendimas šioje byloje neturėtų būti suprantamas kaip visiškai draudžiantis savigną prieš nevalstybinį subjektą, kurio nekontroliavo valstybė. Šioje byloje labiau buvo koncentruojamasi į tai, kad valstybė, įgyvendinant savigną, turi veikti išimtinai teroristinio darinio veikimo teritorijoje, o jos veiksmams išsiplėtus valstybės teritorijoje, jie turi būti pateisinami būtinumo principu (Trapp, 2008).

Šiais laikais tarptautinė bendruomenė labiau linkusi pripažinti savignos teisę prieš teroristinius darinius, niekaip nesusijusius su valstybe, vietoje to, diskusijos kyla dėl proporcingumo ir būtinumo klausimų (Tams, 2009). Darbo autorės nuomone, Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 1368 (2001) ir 1373 (2001) pažymėjo esminį ir naudingą pokytį tarptautinės teisės raidoje: jos ne tik pripažino valstybėms teisę į savigną prieš teroristinius išpuolius, bet ir įtvirtino būtinybę plėsti ginkluoto užpuolimo sampratą, taip, kad ji apimtų

ir itin didelio masto veiksmus, kuriuos įvykdo teroristiniai dariniai. Tai suteikė didesnę apsaugą valstybėms ir užtikrino atsakomybę valstybėms, kurios sudaro sąlygas terorizmui.

3. GAZOS RUOŽO KONFLIKTO TEISINIS VERTINIMAS

3.1. Konflikto ištakos ir prielaidos

Pagrindinė šio darbo struktūrinė dalis – Gazos ruožo konflikto teisinis vertinimas. Pažymėtina, kad Gazos ruožas jau ilgą laiką yra problematiška sritis, dėl kurios nesutaria nei Izraelis, nei Palestinos tauta, nei tarptautinė bendruomenė, nei tarptautinės teisės specialistai ir akademikai. Gazos ruožo istorija daugialypė, pasižyminti politiniais, socialiniais ir ekonominiais pokyčiais, kuriems įtakos turėjo tiek vidaus dinamika, tiek išorės intervencijos.

Gazos ruožą, užimančią palyginti nedidelę – maždaug 365 kvadratinį kilometrą – teritoriją, suformavo jo išskirtinė geografinė padėtis, socialinė ir politinė kova bei 20 amžiuje kilę konfliktai. Gazos ruožo konflikto ištakos siekia kiek daugiau nei 80 metų priešiško santykių tarp jį besisavinančių tautų. Būtent dėl šio neaiškaus statuso žemės ploto ir kilo vienas didžiausių ir labiausiai tarptautinę bendruomenę sudrebinusių konfliktų, kurį vainikavo didžiausias per Izraelio istoriją teroristinis išpuolis 2023 metų spalio 7 dieną, kai Hamas teroristinė grupuotė įvykdė žiaurią ataką prieš nekaltus Izraelio civilius.

Po pirmojo karo formuojantis Izraelio valstybei 1948 metais, Gazos ruožo pakrantės teritorija tapo vieta, kurioje susitelkė daugiausia palestiniečių pabėgėlių. Šis karas padalino Palestinos tautą į dvi teritorijas – Gazos ruožą ir Vakarų Krantą. Šios dvi teritorijos siekia vieningos Palestinos valstybės. Giliau pasidomėjus Gazos ruožo istorija, galima matyti, jog šis žemės plotas niekuomet ilgai nepriklausė kuriai nors valstybei – dėl šio ruožo buvo kilę konfliktai tarp Izraelio, Egipto, Palestinos tautos. Pavyzdžiui, po 1948 metų karo, Gazos ruožas priklausė Egiptui, iki kol 1967 metais Izraelis šią teritoriją okupavo vykstant vadinamajam „Šešių dienų karui“. Vėlesnėse dekadose vykusiais sukilimais, vadinamais intifadomis, buvo siekta pripažinti Palestinos valstybę bei nacionalinį identitetą, kuris buvo slopinamas daugelį metų teritorijoje esant Izraelio kontrolei. Šiuo laikotarpiu itin išpopuliarėjo Palestinos išvadavimo organizacija, kaip palestiniečių interesams atstovaujanti organizacija. Gaza tapo palestiniečių aktyvumo ir pasipriešinimo Izraelio valdžiai centru. Plataus masto protestai akcentavo palestiniečių nepaklusnumą ir nepasitenkinimą okupacija. Šiuo laikotarpiu taip pat atsirado Hamas – karinga islamistų organizacija, kuri turėjo didelę įtaką Gazos politiniam vaizdui (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2025).

2005 metais Izraeliui pasitraukus iš Gazos ruožo, valdžios kontrolę perėmė Hamas grupuotė, daugelio pasaulio valstybių laikoma teroristine grupuote. Teroristinių grupuočių

sąrašė Hamas įrašyta Jungtinėje Karalystėje (UK Parliament, 2021), Jungtinėse Amerikos Valstijose (U.S. Department of State, 1997), Australijoje (Australian Government, 2022) ir Europos Sąjungoje (Official Journal of the European Union, 2024) ir daug kitų. Gazoje Hamas sulaukė didžiausio palaikymo rinkimuose dėl savo suinteresuotumo Palestinos valstybės suvereniteto klausimais. Būtent nuo tada Hamas lyderystė Gazos ruože buvo pažymėta daugiamečiais nesutarimais ir konfliktais su Izraeliu, kurių rezultatas buvo įvairios didelio masto karinės operacijos, pasiglemžusios daug gyvybių ir padarę neatitaisomos infrastruktūrinės žalos.

Hamas perėmus kontrolę Gazos ruože, Izraelis ir Egiptas pradėjo taikyti įvairius mechanizmus - Gazos teritorijos blokadas, kurios trukdė į teritoriją patekti įvairiems ištekliams, tokiems kaip maistas, medicininė pagalba ir kiti humanitarinės teisės požiūriu civilių gyventojų išgyvenimui svarbių išteklių. Ilgalaikė blokada smarkiai sutrikdė Gazos ekonomiką ir infrastruktūrą, todėl kilo didelių humanitarinių problemų. Vyravo didelės nedarbingumo problemos, netinkama sveikatos priežiūra (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2025).

Izraelis nuolat buvo kritikuojamas dėl žmogaus teisės pažeidžiančios politikos vykdymo, tačiau papildomų klausimų tarptautinės teisės požiūriu sukėlė ir vis dar kelia savignyos įgyvendinimas po 2023 metų spalio 7 dienos atakos. Reaguodami į ilgą laiką trunkančią Izraelio okupaciją, vykdomą kontrolę Gazos ruože ir vykdomus plataus masto humanitarinės teisės pažeidimus, Hamas įvykdė didžiausią per 75 metų laikotarpį išpuolį prieš Izraelį, nusinešęs daugiau kaip 1 200 Izraelio tautiečių gyvybių, o apie 240 žmonių tapo Hamas įkaitais Gazos ruože. Šio išpuolio metu, Hamas kovotojai įsibrovė į Izraelyje vykstantį muzikos festivalį po atviro dangumi, bei, naudodami įvairius ginklus, sunkiąją artileriją, granatas ir padegamuosius užtaisus, žudė ištisas civilių minias. Netgi ir po šio išpuolio, Hamas kovotojai sąmoningai fiksavo savo atliekamus veiksmus, tokius kaip galvų nukirtimas aukoms, seksualinis smurtas prieš moteris ir mergaites, bei kitokį civilių žalojimą ir kankinimą (Human Rights Watch, 2024).

Reaguodamas į šį išpuolį, Izraelis nedelsdamas reagavo griežtai: Gazos ruožui ir jame gyvenantiems palestiniečiams kaip atsakomoji priemonė buvo nutrauktas maisto, vandens, vaistų ir degalų tiekimas, bei elektros energija. Izraelis pradėjo naudoti ginkluotą jėgą prieš Hamas ir šios grupuotės karinius objektus ne tik Gazoje, bet ir Libane. Šie užpuolimai vyksta iki šiol.

2023 metų spalio 9 dieną, kelios dienos po Hamas išpuolio, Izraelis laišku pranešė JT Saugumo Tarybai apie įvykdytą išpuolį ir ketinimą ginti savo piliečius ir suverenitetą (Izraelis, 2023).

Pažymėtina, kad Izraelis savo veiksmus pateisina savigynos teise ir argumentuoja tuo, jog turi teisėtą savigynos teisę prieš įvykdytą ginkluotą užpuolimą iš teroristinės grupuotės, apsistojusios tankiai Palestinos gyventojų apgyvendintoje Gazos srityje (Izraelio Užsienio Reikalų Ministerija, 2023).

Visgi, tarptautinė bendruomenė ilgainiui pradėjo kvestionuoti, ar Izraelio vykdoma savigyna yra teisėta dėl kelių priežasčių: paties Gazos ruožo teisinio statuso, t. y. ar gali Izraelis naudoti savigyną prieš teroristinį darinį, veikiantį teritorijoje, kurią pats Izraelis yra *de facto* okupavęs (Gupta, 2023) ir ar vykdoma savigyna atitinka iš prigimtinės savigynos teisės kilusius proporcingumo ir būtinumo reikalavimus bei jų atitiktį tarptautinės humanitarinės teisės principams (Ulfstein, 2024).

Izraelio savigynos teisėtumas taip pat kvestionuojamas tarptautinės humanitarinės teisės atžvilgiu, ypač dėl neproporcingo civilių aukų skaičiaus, atakų prieš civilinę infrastruktūrą ir humanitarinės pagalbos trikdymo, ir kokią įtaką Izraelio savigynos teisės vertinimui daro jos įgyvendinimas, nesilaikant tarptautinės humanitarinės teisės principų.

JT, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas ir įvairios nevyriausybinės organizacijos atkreipia dėmesį į galimus karo nusikaltimus bei žmogaus teisių pažeidimus, kurie gali daryti įtakos Izraelio teisės į savigyną vertinimui. JT Saugumo Tarybos Rezoliucijoje buvo atkreiptas dėmesys į Izraelio ir Hamas konflikto sukeltas katastrofiškas pasekmes humanitarinei situacijai Gazoje (JT Saugumo Tarybos Rezoliucija 2720 (2023)). Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme buvo išduoti arešto orderiai Izraelio Ministrui Pirmininkui Benjamin Netanyahu ir Izraelio Gynybos Ministrui Yoav Gallant už jėgos nukreipimą prieš civilius Gazoje (International Criminal Court, 2024). Nevyriausybinių organizacijų, tokių kaip JT Pagalbos ir darbo agentūros palestiniečiams pabėgėliams Artimuosiuose Rytuose (UNWRA) ar JT Humanitarinės Agentūros (toliau – OCHA) ataskaitose pateikiama informacija kelia didelį tarptautinės bendruomenės susirūpinimą dėl Izraelio ir Hamas konflikto pasekmių civiliams ir civilinei infrastruktūrai.

Klausimas taip pat susijęs su humanitarinės teisės principais, kurie riboja jėgos naudojimą, net jei ji skirta apsiginti nuo teroristinės grupuotės veiksmų. Tarptautinės bendruomenės atsakas į šį konfliktą nevieningas, kadangi, kaip minėta anksčiau, skirtingos valstybės linkę savaip interpretuoti proporcingumo kriterijų, bei skirtingai apibrėžia ir pačią ginkluoto užpuolimo ir jo subjekto sąvoką. Vakarų valstybės dažniau remia Izraelio teisę gintis, tuo tarpu kai kitos šalys pabrėžia, kad vykdomi veiksmai peržengia teisėtos savigynos ribas ir pažeidžia tarptautinę teisę.

Be to, žvelgiant iš socialinės pusės, galima pastebėti aiškų visuomenės susiskaldymą šiuo klausimu. Vykstantis konfliktas sukelia didelį emocinį ir politinį atgarsį tiek Vakarų

šalyse, tiek Artimuosiuose Rytuose, o diskusijos dėl Izraelio veiksmų teisėtumo persikelia į politines diskusijas, protestus ir viešąją nuomonę. Kai kurie palaiko Izraelio teisę gintis nuo visuotinai pripažintos teroristine organizacija Hamas grupuotės, kiti pabrėžia Palestinos civilių kančias ir humanitarinės krizės mastą, skatindami skubias paliaubas bei platesnį konfliktinės situacijos sprendimą.

Kituose šios dalies skyriuose bus pritaikomi ankstesnėse šio darbo dalyse aptarti ir išnagrinėti savigynos tarptautinėje teisėje teisėtumo reikalavimai, bei pateiktas Izraelio savigynos teisės įgyvendinimo vertinimas bei tarptautinės bendruomenės reakcija į vis dar tebevykstantį ir eskaluojantį Gazos ruožo konfliktą tarp Izraelio ir Hamas teroristinės grupuotės.

3.2. Sąlygos Izraelio savigynai

Valstybė turi prigimtinę teisę į savigyną, jeigu prieš ją įvykdomas ginkluotas užpuolimas. Savigynos instituto tarptautinėje teisėje raidoje galima matyti itin didelę pažangą pripažįstant ne tik valstybių įvykdytus ginkluotus užpuolimus, tačiau ir teroristinių darinių. Kita sąlyga, TTT išskirta Sienos byloje, reikalauja, kad ginkluotas užpuolimas būtų įvykęs iš išorės, t. y. ne iš besiginančiosios valstybės teritorijos. Šios sąlygos yra būtinos atsirasti valstybės teisei į savigyną (2004 m. liepos 9 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory). Savigynos įgyvendinimui keliama iš paprotinės teisės kilę reikalavimai – proporcingumas ir būtinumas, išskirti tarptautinės humanitarinės teisės, bus aptariami kituose šio darbo skyriuose.

3.2.1. Hamas išpuolio atitiktis ginkluoto užpuolimo sampratai

Savigynos instituto raida tarptautinėje teisėje parodė, kad išpuolį, savo pasekmėmis galintį būti prilygintam „ginkluotam užpuolimui“, gali įvykdyti ir teroristinės grupuotės, nepriskiriamos jokiai valstybei. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 1368 (2001) ir 1373 (2001) išplėtė ginkluoto užpuolimo sąvoką, pagal kurią, priskyrimas valstybei, kad aktyvuotųsi Chartijos 51 straipsnis, nebūtinai.

Kaip minėta anksčiau, Chartijos 51 straipsnyje numatyta ginkluoto užpuolimo sąvoka apima ne visus agresijos aktus paminėtus JT Generalinės Asamblėjos 1974 metų Rezoliucijoje Nr. 3314 „Dėl agresijos apibrėžimo“, o tik tiesioginį didelio masto jėgos panaudojimą. Nors TTT praktikoje nėra tiksliai apibrėžiama, koks gi turėtų būti išpuolio

mastas ir pasekmės, norint kvalifikuoti jį ginkluotu užpuolimu Chartijos 51 straipsnio prasme, tarptautinės teisės doktrinos atstovai Hamas išpuolį 2023 metų spalio 7 dieną vertina kaip atitinkantį didelio masto jėgos panaudojimo kriterijus. Hamas įvykdyti civilių pagrobimai, kankinimai, bei laikymas įkaitais atitiko ribą, kuri būtina ginkluoto užpuolimo kvalifikavimui, o tai aktyvuoja Izraelio teisę į savigyną (Heinze, 2024; Tsagourias, 2023; Ulfstein, 2024).

Taip pat svarbu paminėti JT Saugumo Tarybos susirinkimą, kurio metu buvo siekiama priimti rezoliucijos projektą, kuriuo JT Saugumo Taryba nusprendė, kad konfliktas tarp Izraelio ir Hamas turi būti nedelsiant nutrauktas, atsižvelgiant į neigiamas pasekmes civiliams ir humanitarinei situacijai Gazoje. Šis rezoliucijos projektas buvo vetuotas Jungtinių Amerikos Valstijų tuo pagrindu, jog pačiame rezoliucijos tekste nebuvo pripažinta Izraelio prigimtinė teisė į savigyną. Susirinkime Jungtinių Amerikos Valstijų atstovė Mrs. Thomas - Greenfield išreiškė nusivylimą bei prisiminė rugsėjo 11-osios teroristinį išpuolį suformuotą precedentą, kad teroristinio darinio veiksmai gali būti pripažinti ginkluotu užpuolimu, kaip jis suprantamas pagal Chartijos 51 straipsnį (2023 metų spalio 18 dienos JT Saugumo Tarybos susirinkimo 9442 protokolai).

Darbo autorės nuomone, Hamas įvykdyto išpuolio mastas ir pasekmės atitinka TTT Nicaragua byloje nustatytą didelio masto ir pasekmių kriterijų, taikomą ginkluotam užpuolimui.

3.2.2. Savigyna į ginkluotą užpuolimą iš okupuotos teritorijos

Kalbant apie antrąją sąlygą – ginkluotą užpuolimą iš išorės, verta paminėti, kad ši sąlyga, nustatyta TTT Sienos byloje, kuri byloja, kad ginkluotas užpuolimas turi būti įvykdytas iš kitos valstybės teritorijos, tam, kad aktyvuotųsi teisė į savigyną. Ši sąlyga siejama su tuo, kad ginkluotas išpuolis įvykdytas ne iš išorės, būtų laikomas vidiniu konfliktu, kuriam taikomos nacionalinės teisės normos. Tarptautinė humanitarinė teisė pradėtų būti taikoma tik situacijai pasiekus netarptautinio ginkluoto konflikto kvalifikavimui reikalingą ginkluotos jėgos panaudojimo intensyvumą ir konflikto šalių organizuotumą.

Kalbant apie Gazos teritorijos okupaciją, pažymėtina, kad nors ilgą laiką Izraelis kontroliavo ir buvo okupavęs Gazos ruožą, 2005 metais pasitraukė. Šiam klausimui ypatingai reikšminga Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada dėl sienos statymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. Šioje situacijoje buvo sprendžiamas klausimas dėl Izraelio vykdomos apsauginės sienos statymo, kuria valstybė, remdamasi teise į savigyną, siekė apsisaugoti nuo Palestinos gyventojų

vykdomų teroro išpuolių. Išvadoje TTT pabrėžė, kad savigny yra galima tik tada, kai viena valstybė puola kitą valstybę, remiantis Chartijos 51 straipsniu, kuris nustato tarptautinius santykius būtent tarp valstybių. Tačiau kai okupuota valstybė, t. y. Palestinos teritorija, puola ją okupavusią valstybę, Izraelio veiksmai negali būti laikomais savigny. Kitaip tariant, ginkluotas išpuolis turi būti įvykdytas iš išorės. Nors Izraelio argumentas dėl savignos buvo atmestas, Teismas visgi pabrėžė kiekvienos valstybės teisę ir pareigą ginti savo piliečius tarptautinės teisės ribose.

Visgi, TTT konsultacinė išvada turėjo kritikų. Teisėjo Buergenthal atskirojoje nuomonėje buvo pabrėžta, kad vertinant savignos teisėtumą nesvarbu, kad Izraelis vykdo kontrolę okupuotoje Palestinos teritorijoje, kad ir koks yra tos kontrolės mastas. Teisėjas pažymėjo, kad tiek kiek TTT pripažįsta „Žaliąją liniją“² kaip ribą, skiriančią Izraelį ir okupuotą palestiniečių teritoriją, tiek teritorija, iš kurios vykdomi išpuoliai, nėra paties Izraelio dalis. Todėl išpuoliai prieš Izraelį, vykdomi iš už šios linijos, turi leisti Izraeliui pasinaudoti teise į savigny, jeigu tokia savigny yra būtina ir proporcinga (Teisėjo Buergenthal atskiroji nuomonė 2004 m. liepos 9 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory.).

Gazos ruožo, kaip okupuotos teritorijos, statusas vis dar yra svarbi teisinių ir politinių diskusijų tema, ypač atsižvelgiant į Izraelio politiką ir veiksmus po 2005 metų pasitraukimo, kai Izraelis išvedė savo karines pajėgas iš gyvenviečių. Pastebėtina, kad nors karinės pajėgos ir buvo pašalintos, Izraelis toliau kontroliavo svarbius Gazos sienų, oro erdvės ir jūrų prieigos aspektus, todėl pagal tarptautinę teisę, šis ruožas vis dar laikomas okupuotu (Bantekas, Jaber, 2025). Šią okupaciją galima paaiškinti remiantis humanitarinėje teisėje įtvirtinta okupacijos sąvoka, pagal kurią, okupacija laikoma valstybės veiksminga teritorijos kontrolė be vietos gyventojų sutikimo. Būtent tokia Izraelio kontrolė dar iki konflikto pasireiškė Gazos ruože, taigi, nepaisant to, kad tiesioginio karinio valdymo nebėra, Gazos ruožas vis dar išlaiko okupuotos teritorijos statusą.

*TTT konsultacinėje išvadoje dėl teisinių pasekmių, kylančių dėl Izraelio politikos ir praktikos okupuotoje Palestinos teritorijoje, įskaitant Rytų Jeruzalę, teismas dar kartą pakartojo savo poziciją, kad Gazos ruožas yra nuolatinės Izraelio karinės okupacijos teritorijoje, bei pabrėžė okupacijos tęstinumą, Izraelio taikomus kontrolės mechanizmus, kurie prieštarauja tarptautinėje teisėje išdėstytiems okupacijos principams. Tačiau svarbu išskirti tai, kad TTT konsultacinėje išvadoje pripažino Izraelio *de facto* okupaciją, o ne *de jure*. Tai turi didelės reikšmės Izraelio savignos vertinimui Hamas konflikte, kadangi šis*

² „Žaliosios linijos“ terminas vartojamas apibūdinant sieną, skiriančią Izraelio ir Palestinos teritorijas.

argumentas pateisintų ginkluoto užpuolimo faktą iš išorės. TTT išvadoje paaikškino skirtumą tarp *de facto* ir *de jure* okupacijos, pabrėždamas, kad okupacija *de jure* apima valstybės formalų pareiškimą apie prie savo teritorijos prijungiamą kitos valstybės teritoriją, taigi teisiškai ta teritorija yra laikoma okupuojančios valstybės dalimi. *De facto* okupacija vertinama per teritorijos „efektyvios kontrolės“ kriterijų, tačiau teisiškai, okupuota teritorija nėra okupuojančiosios valstybės dalimi (2024 m. liepos 19 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem).

Atsižvelgiant į Sienos byloje pabrėžtą, savigynos naudojimo prieš okupuotą valstybę, draudimą, Izraelio savigynos klausimas atrodytų paprastas – Izraelis negali remtis teise į savigyną, vien dėl to, kad Gazos ruožas išlaiko okupacijos statusą. Visgi, šis klausimas diskutuotinas vien dėl kvestionuojamos Izraelio atliekamos veiksmingos kontrolės Gazoje, bei dėl okupacijos masto ir *de jure* okupacijos nebuvimo.

Pagal Hagos sausumos karo veiksmų taisyklių 42 straipsnį, okupacija apima tik tą teritoriją, kurioje tokia valdžia buvo nustatyta ir gali būti vykdoma (1907 m. Hagos konvencija dėl karo įstatymų ir papročių (IV konvencija)). Tai reiškia, jog okupacija grindžiama būtent fiziniu okupuojančios valstybės kariuomenės buvimu okupuotoje teritorijoje, kuri administruoja jos kontroliuojamą teritoriją arba bent jau vykdo reikšmingą administruojančios institucijos hierarchinę priežiūrą. Visgi, svarbu paminėti ir tarptautinės teisės doktrinoje išskirtą „funkcinės okupacijos“ sąvoką. Ji turėtų būti suprantama kaip okupacinės valdžios tam tikras techninis ir karinis pranašumas, teritorijų ir patekimo į jas kontroliavimas (Gross, 2012). Gazos ruožo atveju, kaip jau minėta, Izraelis atlieka teritorijos stebėjimą iš oro ir jūros, įvažiavimų ir išvažiavimo punktų kontrolę, tačiau požymių kad tai būtų veiksminga kontrolė, kaip ji suprantama pagal tikrosios okupacijos sąvoką, nėra.

Funkcinės okupacijos teorija nebūtinai reiškia okupaciją Hagos sausumos karo veiksmų taisyklių 42 straipsnio prasme. Visgi, panašu, kad Gazos ruožo atveju, tarptautinė bendruomenė linkusi šią okupaciją vertinti kaip atitinkančią veiksmingos kontrolės kriterijų, neatsižvelgiant į tai, kad Gazos okupacijai trūksta ir fizinės kontrolės iš okupavusios valstybės, tiek administracinės valdžios vykdymo elementų. Kalbant apie Hamas valdžią Gazos ruože, paminėtina, kad tai ir yra subjektas, veiksmingai valdantis administracinę valdžią ir tai daro ne siekdamas Izraelio interesų ar dirbdamas Izraelio prižiūrimas. Taigi, teritorija gali būti apsupta Izraelio, kontroliuojami patekimo į ją postai, apribotas išteklių tiekimas, tačiau tai nebūtinai reiškia veiksmingą kontrolę, kuri reikalinga pripažinti teritoriją okupuota (Gill, 2024).

Vertinant Hamas grupuotės, o ne Izraelio, valdžios ir kontrolės veiksmingumą Gazoje, akademikai įžvelgia, kad būtent tokios teroristinės atakos kaip 2023 metų spalio 7 dienos ataka prieš Izraelio piliečius suplanavimas, t. y. ginklų gavimas, kitų karinės paskirties objektų įsigijimas ir nuosekliai suplanuotas teroristinis aktas, jo strategija, dar kartą pagrindžia, kad Izraelio vykdoma Gazos ruožo kontrolė nėra tokia veiksminga (Gill, 2024).

Gazos ruožo kontrolę galima palyginti su Izraelio vykdoma Vakarų Kranto ir Rytų Jeruzalės kontrole, kurią būtų galima vadinti iš tiesų veiksminga ir ją vadinti tikrąja okupacija, kadangi šios Palestinos teritorijos yra okupuotos nuo 1967 metų ir jose galima pastebėti iš ties efektyviai vykdomą Izraelio valdžią. Remiantis anksčiau išdėstytu, galima manyti, kad būtent apie tokią veiksmingą kontrolę okupuotose teritorijose TTT kalbėjo Sienos byloje (Gill, 2024). Taigi, galima daryti išvadą, kad Sienos byloje išryškinta taisyklė, įtvirtinusi, kad negalima remtis savigyna prieš okupuotą teritoriją, nebūtinai gali būti lemiamą ir pritaikoma sprendžiant, ar Izraelio naudojimasis savigynos teise 2023 metų Gazos konflikte yra neteisėtas (Gill, 2023). Šios pozicijos šalininkai taip pat išskiria tai, kad TTT konsultacinės išvados nėra teisiškai privalomos, nors ir turi pakankamai didelį autoritetą formuojant tarptautinės teisės praktiką (Heinze, 2024).

Remiantis aukščiau išdėstytu, galima matyti, kad Izraelio teisė į savigyną Gazos konflikte išlieka diskutuotina dėl nevienareikšmiško teritorijos okupacijos statuso. Nors Sienos byloje nustatyta, kad savigyna negali būti naudojama prieš okupuotą teritoriją, Gazos atveju šis klausimas nėra toks aiškus. Vien atsižvelgus į Izraelio okupaciją Vakarų Krante ir Rytų Jeruzalėje ir jos mastą, ir palyginus šią okupaciją su Gazos ruožo okupacija, galima matyti didelį skirtumą tarp veiksmingos Izraelio kontrolės ir funkcinės okupacijos sąvokos, išskirtos akademikų. Tarptautinė bendruomenė dažnai laiko Gazą Izraelio okupuota teritorija, tačiau veiksmingos kontrolės požymių trūkumas kelia abejonių dėl šio vertinimo ir vis dar išlieka diskutuotinas Gazos konflikto 2023 metais kontekste. Izraelio pozicija vis dar išlieka tokia pati – Gazos ruožo Izraelis jau nebeokupuoja nuo 2005 metų.

Darbo autorės nuomone, tarptautinės teisės normas šiam konfliktui reikėtų taikyti atsižvelgiant į Izraelio kontrolės veiksmingumą ir efektyvumą Gazos ruože, pavyzdžiui, tokią, kokią turėjo tuo laikotarpiu, kai buvo priimtas Sienos sprendimas. Visgi, šis savigynos teisėtumo kriterijus – savigyna prieš savo paties okupuotoje teritorijoje veikiančius teroristinius darinius – turi didelę reikšmę vertinant ar Izraelis veikia tarptautinės teisės ribose. Nors negalima kategoriškai pripažinti, kad Gazos ruožas nėra okupuotas, bet kokių atveju, net pripažinus minimalią Izraelio kontrolę Gazos ruože, okupuojanti valstybė turi pareigą apsaugoti savo okupuotų žemių civilius ir užtikrinti jų teises, t. y. laikytis proporcingumo ir būtinumo reikalavimų kartu su humanitarinės teisės

principais. Tas pats standartas būtų taikomas ir tuo atveju, jeigu Izraelis nebūtų okupavęs Gazos ruožo – pagrindiniu savigynos interesu vis tiek turėtų būti laikomas jėgos proporcingumas ir pareiga susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, kurie pažeistų civilių teises.

Taigi, nors Izraelio okupacija Gazos ruože vis dar laikoma plačių diskusijų objektu, *de facto* Gazos okupacija neturėtų būti pagrindas laikyti Izraelio savigynos neteisėta tuo pagrindu, kad ginkluotas užpuolimas įvyko ne iš išorės, kadangi okupuotame Gazos ruože trūksta Izraelio efektyvios kontrolės.

3.2.3. Savigynos teisės įgyvendinimas Gazos teritorijoje

Paminėtina, kad Palestinos, kaip turinčios valstybinį suverenitetą, palaikymas tarptautinėje bendruomenėje išaugo, atsižvelgiant į Chartijoje numatytą laisvą tautų apsisprendimą ir palestiniečių savęs identifikavimą kaip tautos, kuri turėtų turėti valstybinį suverenitetą. Taip pat, Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje, Palestina buvo pripažinta kaip atitinkanti reikalavimus prisijungti prie Jungtinių Tautų (2024 m. gegužės 10 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija ES-10/23). Savigynos teisės panaudojimas kitos valstybės teritorijoje, iš kurios veikia teroristinis darinys, pažeidžiant Chartijos 2 straipsnio 4 dalį, gali būti teisėtas ir būtinas, jeigu trečioji valstybė nesugeba ar negali užkirsti kelio teroristinio darinio veikimo jos teritorijoje, remiantis būtinumo principu.

Nors Hamas grupuotė į valdžią išrinkta rinkimų būdu ir teigia veikianti geriausiaisiais palestiniečių interesais, jos palaikymas nėra vieningas. Tai įrodo Khalil Shikaki, Palestinos politikos ir apklausų tyrimų centro direktoriaus, atlikti tyrimai, kurie pateikia svarbių žinių ir įžvalgų apie Palestinos visuomenės nuomonę. Pagal atliktas apklausas, didesnė dalis nepalaiko Hamas, t. y. net 60 procentų Gazos ir Vakarų Kranto gyventojų palestiniečių atpažįsta Hamas veiksmų neteisėtumą ir brutalumą (Palestinian Center for Policy and Survey Research, 2024). Svarbu paminėti ir tai, kad Palestina, kaip valstybė yra atstovaujama Palestinos išsivadavimo organizacijos (PLO), o ne Hamas.

Remiantis anksčiau minėta „*unwilling or unable*“ doktrina Izraelio ir Hamas konflikto atžvilgiu, ją reikėtų vertinti skeptiškai - atsižvelgiant į anksčiau minėtą tyrimą ir jo rezultatus – Hamas veiksmų nepateisina net 60 procentų Gazos ir Vakarų Kranto gyventojų palestiniečių, taigi negalima sakyti, kad jie nenori nutraukti Hamas veiksmų. Kalbant apie „*unable*“ (liet. *negali*) doktrinos dalį, svarbu paminėti, kad tai turėtų pasireikšti nepavykusiu bandymu visais būdais pažaboti ir nutraukti Hamas veiksmus, kas taip pat turėtų būti vertinama skeptiškai, atsižvelgiant į Palestinos, kaip valstybės, trapumą, tvirtos valdžios neturėjimą, Izraelio *de facto* okupaciją ir nevieningą požiūrį į Hamas grupuotę.

Atsižvelgiant į tai, kad patys Palestinos ir ypač Gazos ruožo gyventojai nepritaria Hamas veiksmams, nepripažįsta grupuotės valdymo ir karo strategijų, bei yra *de facto* Hamas kontrolėje, turėtų būti kvestionuojamas Hamas grupuotės veiksmų priskirtinumas Palestina ir jos atsakomybė. Taigi, nors „*unwilling or unable*“ doktrinos praktiškai neįmanoma pritaikyti šiomis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis, galima daryti išvadą, jog Izraelio savigynos veiksmai turėtų apsiriboti išimtinai Hamas veikimo teritorija ir nepažeisti Palestinos, kaip valstybės, teritorinio vientisumo, išskyrus esant būtinumui ir savigną įgyvendinant proporcingomis priemonėmis.

Apibendrinant, išanalizavus Hamas išpuolio atitiktį „ginkluoto užpuolimo“ sąvokai remiantis 2001 metų rugsėjo 11-osios įvykių precedentu, galima teigti, jog pirmoji Izraelio teisės į savigną sąlyga išpildyta. Kalbant apie Izraelio savignos teisėtumą pagal Sienos byloje nustatytą reikalavimą, kad ginkluotas išpuolis turi būti įvykdytas iš išorės, galima daryti išvadą, kad Izraelio *de facto* okupacija neturėtų sutrukdyti Izraeliui pasinaudoti prigimtine teise į savigną. Taigi, nustatius, kad Izraelis turėjo prigimtine teise į savigną prieš Hamas ginkluotą užpuolimą, toliau tikslinga įvertinti, ar savigną buvo įgyvendinama teisėtai, ir neperžengė savignai keliamų proporcingumo ir būtinumo kriterijų ribų.

3.3. Izraelio veiksmų atitiktis proporcingumo, būtinumo ir tarptautinės humanitarinės teisės reikalavimams

Vertinant savignos teisės įgyvendinimo teisėtumą turi būti laikomasi prigimtinių teisės reikalavimų, susijusių su jėgos panaudojimo proporcingumu ir būtinumu. Šie prigimtinių savignos teisės reikalavimai subalansuoja valstybių, nukentėjusių nuo nevalstybinių teroristinių organizacijų, veikiančių užsienio teritorijoje, ginkluotų išpuolių konkuruojančių saugumo interesų ir tarp valstybės, iš kurios teritorijos veikia nevalstybinis subjektas (Trapp, 2008).

Kaip minėta anksčiau, proporcingumo principas reikalauja priemonių, tinkamų tikslui pasiekti ir jų būtinumo, balanso tarp naudos ir galimų pasekmių, ir, be kita ko, valstybės svarbiausio intereso sustabdyti puolančiosios valstybės ar nevalstybinio subjekto veiksmus. Verta paminėti, kad būtent dėl atitikties šiems principams Izraelio ir Hamas konflikte kyla daugiausia diskusijų. Neabejotinai, 2023 metų spalio 7 dienos Hamas ataka prieš Izraelio piliečius gali būti laikoma kaip labai didelio masto ir mirtingumo ginkluotas užpuolimas, ko rezultate Izraelis teisėtai pasinaudojo savignos teise. Visgi, kvestionuojami turėtų būti galimai pertekliniai vėlesni Izraelio veiksmai ir jų atitiktis proporcingumo ir būtinumo principams (Haque, 2023). Remiantis akademikų nuomone, Izraelio karinės operacijos

kvestionuojamos dėl vykdomų ir vis dar tebesitęsiančių masinių operacijų ir jų poveikio, bei gali būti netgi laikomos keršto išraiška (Ulfstein, 2024).

Po Hamas išpuolio, Izraelis pradėjo intensyvias karines operacijas, kurios apėmė plataus masto bombardavimus ir įsiveržimus į Gazos ruožą, sukeldamas daugiausia žalos civiliams. Galima pastebėti, jog daugeliu atvejų, Izraelis teigia, jog tokie kariniai veiksmai būtini, nes Hamas kovotojai, prieš kuriuos valstybė veikia, linkę infiltruotis tarp civilių ir yra įsitvirtinę civilinėse teritorijose, taip sukeldami sunkumų Izraelio karinėms pajėgoms išsifiltruoti savignos adresatą. Tokia taktika neatitinka proporcingumo principo, kadangi šis reikalavimas reikalauja kruopščiai derinti karinius tikslus ir humanitarinį karinių veiksmų poveikį. Būtent civilių žūtys ir kelia didžiausią tarptautinės bendruomenės susirūpinimą dėl proporcingumo reikalavimo laikymosi, bei humanitarinės teisės nustatytą principą atskirti kovotojus nuo ne kovotojų (Habiba, Rafianto, 2023).

Svarbu prisiminti, kad proporcingumas vertinimas remiantis tarptautinės humanitarinės teisės nustatytais principais. Vertinant Izraelio savignos teisės įgyvendinimą per humanitarinės teisės prizmę, vargu ar galima suabejoti, jog civilių teisių pažeidimai, tokie kaip išteklių nutraukimas, svarbių infrastruktūrinių objektų naikinimas, sveikatos priežiūros stoka, yra neproporcinga priemonė naudojantis teise į savigną (Gill, 2024). Atsižvelgiant į tai, kad Izraelis kliudo humanitariniams koridoriams ir svarbiems ištekliams patekti į Gazos ruožą, šiurkščiai pažeisdamas humanitarinės teisės principus, savaime yra pagrindas laikyti Izraelio atsaką į Hamas išpuolius pažeidžiančiu proporcingumo principą, nekalbant apie pasirinktas technines karo priemones ar jų panaudojimo būtinumą.

Visgi, vyrauja įvairių nuomonių dėl Izraelio veiksmų proporcingumo. Kaip minėta anksčiau, jėgos panaudojimas savignos tikslais pateisinamas tik kaip kraštutinė priemonė, taigi, jėgos galima naudoti ne daugiau, nei būtina. Kai kurių akademikų nuomone, atsižvelgiant į tai, kad Hamas ne kartą patikino, jog atakos nesibaigs, ir 2023 metų spalio 7 dienos teroristinė ataka prieš Izraelio žmones yra tik pradžia, gali tapti sunku paneigti Izraelio veiksmų būtinumą ir proporcingumą. Atsižvelgiant į tai, kad Hamas išpuoliai vis dar vyksta iki šiol, Izraelio piliečiai yra laikomi įkaitais, masiškai žudomi ir kankinami, o bet kokia, net ir neproporcinga, Izraelio panaudota jėga iki šiol šio konflikto nesustabdė, galima manyti, jog Izraelio tęsiama savignos „kampanija“ yra vis dar būtina, o naudojama jėga proporcinga (Milanovic, 2023).

Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijose Izraelio jėgos panaudojimas Gazoje ne kartą buvo vertinamas neproporcingu, o daugelis valstybių ragino kuo skubiau nutraukti karinę operaciją dėl šiurkščių humanitarinės teisės pažeidimų. Tarptautinė bendruomenė

aukščiausiu interesu išlaiko tarptautinę humanitarinę teisę. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja rezoliucijose ne kartą yra pabrėžusi humanitarinės teisės svarbą ir poreikį apsaugoti visus civilius nuo humanitarinės teisės pažeidimų, bei atsižvelgė į katastrofišką humanitarinę situaciją Gazoje, ragindama Izraelį nutraukti veiksmus, kurie pažeidžia civilių teises. Pavyzdžiui rezoliucijoje ES-10/21, visi veiksmai, nukreipti prieš Izraelio ir Palestinos civilius, buvo pasmerkti kaip neatitinkantys proporcingumo, būtinumo, atskyrimo principų (*Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija ES-10/21*).

Galima pastebėti, kad viena pagrindinių Izraelio karo taktikų Gazos ruožo konflikte, yra susijusi būtent su humanitarinės teisės pažeidimais, todėl tikslinga Izraelio savigyną vertinti per humanitarinės teisės prizmę ir jos nustatytus principus. 1977 metų I papildomas protokolas prie 1949 m. Ženevos konvencijų nustato pagrindines proporcingumo taisykles įgyvendinant savigyną, tokias kaip civilių ir karo dalyvių atskyrimas, masinių (*indiscriminate*) išpuolių draudimas. 1949 m. Ženevos Konvencijos 33 straipsnyje taip pat numatytas kolektyvinės bausmės ir pagrindinių resursų atėmimo draudimas. Taigi proporcingumas laikantis šių taisyklių yra svarbiausia besiginančiosios valstybės atsakomybė prieš civilius gyventojus (Morrison, 2022).

Naujausiais OCHA duomenimis, nuo kovo 18 dienos Izraelio pajėgos intensyviai Gazos ruožo bombardavimą iš oro, sausumos ir jūros, ko rezultate žuvo šimtai žmonių, buvo itin apgadinta ar sunaikinta civilinė infrastruktūra, tokia kaip ligoninės, mokyklos, pabėgėlių stovyklos, bei atliekami masiniai gyventojų perkėlimai. Taip pat, Izraelis trukdė humanitarinės pagalbos patekimą į Gazos ruožą, blokuodamas pagalbos ir prekių įvežimą į teritoriją, bei laisvą humanitarinės pagalbos judėjimą. JT Humanitarinių reikalų koordinavimo biuro atstovo spaudai pavaduotojas Jens Lærke pažymėjo, kad tai, ką galima matyti Gazoje, yra „beatodairiškas žmogaus gyvybės ir orumo nepaisymas“ bei pastebėjo, kad tokie kariniai veiksmai netgi turi žiaurių nusikaltimų požymių (OCHA, 2025).

Naujausiais Jungtinių Tautų Humanitarinių reikalų koordinavimo biuro, Pasaulio sveikatos organizacijos ir Palestinos vyriausybės, sausio 15 dienos duomenimis, Izraelio savigyna paremti išpuoliai sukėlė daugiau nei katastrofiškus padarinius: Izraelio panaudota jėga apgadino arba apgriovė beveik visus Gazos ruože esančius gyvenamuosius namus, 80 procentų Gazos ruožo komercinių objektų, 88 procentus mokyklų, žymiai paveikė sveikatos priežiūros įstaigas, taigi tik 50 procentų Gazos ruožo ligoninių veikia tik iš dalies. Ginkluoti išpuoliai padarė žalos net 68 procentams kelių tinklams, bei tiek pat dirbamos žemės (Aljazeera, 2025). Nekyla abejonių, jog didžiausią jėgą „sugeria“ būtent civiliai ir civiliniai objektai. Būtina atsižvelgti ir į tai, kad net ir prieš 2023 metų spalio 7-osios ataką, Izraelio politika buvo daryti spaudimą Hamas per humanitarinės teisės pažeidimus, t. y.

nutraukti maisto, tinkamo švaraus geriamojo vandens, medicinos ir kitų priemonių tiekimą, kas dar labiau paaštrina situaciją, naujausio Gazos konflikto kontekste, kadangi valstybės jau turi išankstinį nusistatymą prieš Izraelio vykdomus pažeidimus. TTT konsultacinėje išvadoje dėl teisinių pasekmių, kylančių dėl Izraelio politikos ir praktikos okupuotoje Palestinos teritorijoje, įskaitant Rytų Jeruzalę buvo dar kartą pažymėti Izraelio besitęsiantys neteisėti veiksmai okupuotoje Palestinos teritorijoje, tokie kaip priverstiniai Palestinos gyventojų iškeldinimai, kurie pažeidžia palestinios tautos apsisprendimo teisę (2024 metų liepos 19 dienos Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje dėl teisinių pasekmių, kylančių dėl Izraelio politikos ir praktikos okupuotoje Palestinos teritorijoje, įskaitant Rytų Jeruzalę).

Akademikai kvestionuoja Izraelio savigynos teisę proporcingumo ir humanitarinės teisės prasme, atsižvelgdami į tai, kad Izraelio naudojama karo taktika neturi teisėto tikslo, yra visiškai nereikalinga, bei tikrai reikšmingai neprisideda prie teisėtos Izraelio gynybos, kas sukelia abejonių, ar Izraelis vis dar gali naudotis savigyna, kaip pretekstu. Nors įkaitų išlaisvinimas ir galėtų būti teisėtas tikslas savigynai, galima įžvelgti pasirinktą netinkamą Izraelio savigynos adresatą (Gill, 2024). Taip yra todėl, kad Gazos ruože žuvo gerokai daugiau nei 5500 žmonių, iš kurių trečdalis vaikai, o likusieji – civiliai gyventojai, kurie nėra karo dalyviai. Taip pat, Izraeliui vykdamas kontraatakas gyvenamuosiuose rajonuose, per karines operacijas Gazos ruože yra naudojamas baltasis fosforas, dėl kurio civiliams gyventojams kyla sunkių ir ilgalaikių sužalojimų pavojus (Akbar, Genoves, 2024).

Svarbu pastebėti, kad Gazos ruože vykstantis konfliktas, daromi humanitarinės teisės pažeidimai ir jų katastrofiškos pasekmės Izraeliui lėmė ne tik tarptautinės bendruomenės pasmerkimą, bet ir rimtus kaltinimus genocidu. 2023 metų gruodžio 29 dieną Pietų Afrika pateikė ieškinį dėl bylos prieš Izraelį iškėlimo, dėl tariamų Izraelio įsipareigojimų pagal Genocido konvenciją pažeidimų, susijusių su Gazos ruožo palestiniečių atžvilgiu. 2024 metais Tarptautiniame Teisingumo Teisme buvo iškelta byla tapo svarbiu momentu vykstančiame diskurse, susijusiame su teisiniu genocido ir atsakomybės aiškinimu Izraelio ir Palestinos konflikto kontekste, ypač dėl įvykių, susijusių su Gazos ruožu. Teisiniu pagrindu iškelti šią bylą tapo smarkiai suintensyvėję kariniai veiksmai kilę po 2023 metų spalio 7-osios Hamas išpuolio. Ieškinyje remtasi 1948 metų Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimams ir baudimo už jį nuostatomis, teigiant, kad Izraelio karinės operacijos, pareikalavusios didelio masto civilių aukų, ypač tarp pažeidžiamų gyventojų grupių, tokių kaip moterys ir vaikai, prilygsta genocidui. Remiantis Genocido konvencijos 2 straipsniu, genocidas apibrėžiamas kaip veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę. Tokie veiksmai apima ir

grupės narių žudymą, sunkius kūno sužalojimus ar žalą psichinei sveikatai, ar tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti grupę (1948 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį). Akademikų nuomone, būtent sisteminis karinių operacijų pobūdis, ko rezultate žūsta civiliai, gali būti interpretuojami kaip patenkančios į Genocido konvencijoje nustatytą genocido apibrėžtį (Akbar, Genoves 2024). Pietų Afrikos pateikti konkretūs įrodymai apie tikslines karines operacijas, nuo kurių neproporcingai nukentėjo civiliai gyventojai, be to, iškelti įtarimai dėl Izraelio vykdomos politikos, kuria palestiniečiams smarkiai ribojama galimybė naudotis svarbiausiais ištekliais, taip gilinant humanitarinę krizę. Ši byla sulaukė didelio tarptautinės bendruomenės dėmesio ir išryškino neatidėliotinus klausimus, susijusius su valstybės atskaitomybe, bei atkreipė dėmesį į pasekmes, kurios įvyko Izraeliui naudojantis teise į savigyną.

Galima teigti, jog nors Izraelio savigyna Chartijos 51 straipsnio prasme iš esmės galima, jeigu būtų atsižvelgiama į neaiškų Gazos okupacijos statusą, tarptautinės teisės raidą pripažįstant savigyną prieš nevalstybinius subjektus ir Hamas įvykdyto ginkluoto užpuolimo mastą ir pasekmes, tačiau Izraelio savigynos įgyvendinimui prigimtinės teisės keliamų reikalavimų laikytis proporcingumo ir būtinumo šiame konflikte kvestionuoti. Gazos ruožo Izraelio veiksmų neteisėtumą ryškiausiai galima įžvelgti per humanitarinės teisės pažeidimus, su kuriais sutinka didelė dalis tarptautinės bendruomenės, bei Tarptautinis Teisingumo Teismas. Vien tai, kad atsirado pagrindas patraukti atsakomybėn Izraelį už Genocido Konvencijos pažeidimus, verčia susimąstyti apie Izraelio savigynos įgyvendinimo teisėtumą.

Apibendrinant, nors reikalavimai savigynai vis dar yra nepakankamai apibrėžti, kad būtų galima nustatyti Izraelio teisėtą ar neteisėtą savigyną, galima daryti išvadą – savigyna praranda savo teisėtumą, kai ja piktnaudžiaujama nesilaikant prigimtinės teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės nustatytų proporcingumo, būtinumo, civilių ir karo subjektų atskyrimo principų. Įvertinus Izraelio savigynos įgyvendinimo neatitiktį proporcingumo ir būtinumo reikalavimams, galima teigti, kad iš pradžių teisėtai įgyvendinta savigynos teisė peržengė proporcingumo ir būtinumo ribas.

Taigi, nors konfliktas vis dar besivystantis, o konflikto šalys nėra linkę sutarti dėl abejoms naudingos išeities, galima įžvelgti savigynos instituto tarptautinėje teisėje tolimesnę raidą ir precedento sukūrimą ateityje. Sprendžiamas Izraelio atsakomybės klausimas gali padaryti didelę įtaką konfliktų sprendimui ateityje, bei netgi įtvirtinti svarbų precedentą, kurio pagrindu tokio masto konfliktai gali būti pažaboti. Nors, atsižvelgiant į Izraelio nenorą nutraukti karinius veiksmus ir humanitarinės teisės pažeidimus bei Hamas

brutalumą, šio konflikto pabaigos data ir galutinės pasekmės neaiškios, bet kokiu atveju kuo įmanoma greičiau nenutraukus šio konflikto, galimos katastrofiškos pasekmės, tokios kaip, palestiniečių tautos išnykimas.

IŠVADOS

1. Savigny tarptautinėje teisėje yra ne tik prigimtine ir neginčijama, bet ir aiškiai reglamentuotas institutas, kurio taikymo ribas nustato paprotinės teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės principai. Nors Chartijos 51 straipsnis pripažįsta teisę į savigny, jos praktinis įgyvendinimas neatsiejamas nuo proporcingumo ir būtinumo kriterijų, kurie buvo nustatyti paprotinėje teisėje ir vėliau plėtojami TTT. Nors teisė į savigny atsiranda įvykus ginkluotam užpuolimui, jos įgyvendinimas, nesilaikant šių principų, gali būti kvalifikuojamas kaip agresija, jei ginkluotos jėgos panaudojimas peržengia tai, kas būtina ir proporcinga ginkluotam užpuolimui atremti.
2. Savignos teisė tarptautinėje teisėje funkcionuoja kaip dinamiška, bet aiškiai apibrėžta teisinė norma, kuri reikalauja nuoseklaus vertinimo, atsižvelgiant į konkrečias faktines aplinkybes, ginkluoto užpuolimo pobūdį ir tarptautinės teisės kontekstą. Prigimtinių teisės į savigny kodifikavimas JT Chartijos 51 straipsnyje turėjo reikšmingos įtakos savignos teisei kaip paprotinei tarptautinės teisės normai. Chartija nepanaikino savignos teisės paprotinio pobūdžio, bet veikiau ją pripažino ir išsaugojo, taip nustatant paprotinės ir kodifikuotos savignos teisės santykį ir veikimą kartu. Chartija sustiprino savignos teisinį statusą ir įtvirtino būtinumą vertinti jos taikymą.
3. Ginkluoto užpuolimo faktas yra esminė teisės į savigny prielaida, kuri Chartijoje nėra aiškiai apibrėžta. Apibrėžiant ginkluoto užpuolimo sampratą, reikšmingas vaidmuo teikiamas paprotinei teisei ir TTT jurisprudencijai, kurioje suformuota aiški taisyklė, kad ne kiekvienas jėgos panaudojimas yra ginkluotas užpuolimas. Teisei į savigny atsirasti reikalingas ginkluoto užpuolimo tiesioginis didelio masto ginkluotos jėgos panaudojimas, intensyvumas ir pasekmės.
4. Proporcingumo ir būtinumo reikalavimai yra esminiai kriterijai, ribojantys valstybės teisės į savigny įgyvendinimą tarptautinėje teisėje. Jie užtikrina, kad savigny būtų taikoma tik kaip kraštutinė priemonė, kai nėra galimybės konflikto išspręsti taikiomis priemonėmis. Proporcingumo ir būtinumo kriterijai, kurių ištakos yra tarptautinėje humanitarinėje teisėje, riboja perteklinį ginkluotos savignos jėgos panaudojimą ginantis ir prisideda prie tarptautinės taikos ir saugumo išsaugojimo, užtikrinant, kad situacija neeskaluotų, savigny neperaugtų į agresiją, o civilių populiaciją ir jų išgyvenimui svarbi infrastruktūra patirtų kuo mažiausios žalos.

5. 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykiai ir po jų priimtose JT Saugumo Tarybos rezoliucijose lėmė savigynos instituto raidą, aiškiai pripažinus savigynos prieš nevalstybinius subjektus, tokius kaip teroristiniai dariniai, teisėtumą, jeigu nevalstybinių darinių įvykdytas išpuolis atitinka ginkluotam užpuolimui keliamus masto ir pasekmių reikalavimus. Rezoliucijose buvo pirmą kartą aiškiai išreikštas solidarumas su užpulta valstybe ir patvirtina jos teisė į savigyną, net ir tuo atveju, kai ataka kyla ne iš kitos valstybės, bet ir teroristinio darinio. Tai buvo esminis pokytis tarptautinės teisės raidoje išsaugant valstybės fundamentalią teisę į savigyną, lėmęs perėjimą nuo griežto tarpvalstybinio jėgos panaudojimo reglamentavimo JT Chartijoje prie platesnio požiūrio vertinant savigynos institutą tarptautinėje teisėje.
6. Izraelio prigimtinė teisė į savigyną atsirado įvykus ginkluotam užpuolimui 2023 metų spalio 7 d. iš teroristinės grupuotės Hamas. Hamas išpuolis atitiko ginkluotam užpuolimui, kaip jis suprantamas pagal Chartijos 51 str., keliamus intensyvumo ir masto kriterijus. Izraelio savigynos teisės prieš teroristinę grupuotę egzistavimą pagrindžia 2001 m. rugsėjo 11-osios įvykių nustatytas precedentas, kad savigyna prieš teroristinį darinį, galintį atlikti didelio masto ir intensyvumo ginkluotą išpuolį, yra galima. Izraelio savigynos teisės egzistavimui neturi įtakos jos *de facto* okupacija Gazos ruože, kadangi savigyna yra fundamentali valstybės teisė apsaugoti savo piliečius ir teritoriją nuo teroristinio darinio vykdomų karinių veiksmų. Dėl šios priežasties Izraelis turėjo teisę imtis savigynos veiksmų prieš Hamas, nepriklausomai nuo teritorinės situacijos.
7. Izraelio savigynos įgyvendinimas, vertinant pagal proporcingumo ir būtinumo kriterijus peržengė savigynos ribas dėl būtinumo ir proporcingumo. Pagal išanalizuotus nevyriausybinių organizacijų duomenis dėl Gazos ruožo humanitarinės situacijos, galima matyti, kad Izraelis nesilaikė humanitarinės teisės išskirtų savigynos taisyklių, tokių kaip, masinių atakų draudimas, humanitarinės pagalbos trikdymas, karinės jėgos nukreipimas tik į teroristinio darinio veikimo teritoriją, kolektyvinės bausmės ir pagrindinių resursų atėmimo draudimas. Kad Izraelio savigynos proporcingumo ir būtinumo ribų peržengimas kelia abejonių, pagrindžia Izraeliui iškelti teisminiai procesai, bei Tarptautinio Baudžiamojo Teismo išduoti arešto orderiai Izraelio premjerui ir karo vadui.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautiniai tiesės aktai:

1. 1907 m. Hagos konvencija dėl karo įstatymų ir papročių (IV konvencija).
2. 1945 m. birželio 16 d. Jungtinių Tautų Chartija.
3. 1946 m. balandžio 16 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas.
4. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas), 1977 m. birželio 8 d.
5. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (IV protokolas).
6. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį (1948). Valstybės žinios, 2002-03-01, Nr. 23-855.

Specialioji literatūra:

7. Akande, D. (2020). *Use of Force in Self-Defence to Recover Occupied Territory: When Is It Permissible?* EJIL: Talk!
8. Akbar, M. F., Genovés M. B. (2024). *South Africa Sues International Court Over Israel's Palestinian Genocide under International Law*. *Lampung Journal of International Law* 6 (2):83-94.
9. Alekxandrov, S. (1996). *Self–defense against the use of force in international law*, 147-149.
10. Alder, M. C., (2011). *The origin in International law of the Inherent Right of Self-Defence and Anticipatory Self-Defence*. *The Western Australian Jurist* 115.
11. Bethlehem D. (2012). *Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack By Nonstate Actors*. *American Journal of International Law*. 106(4):770-777.
12. Buchan R. (2023). *NON-FORCIBLE MEASURES AND THE LAW OF SELF-DEFENCE*. *International and Comparative Law Quarterly*. 72(1):1-33.
13. Corten O. (2016). *The 'Unwilling or Unable' Test: Has it Been, and Could it be, Accepted?* *Leiden Journal of International Law*. 29(3): 777-799.
14. Cottier, T. et al. (2012). *The Principle of Proportionality in International Law The Principle of Proportionality in International Law*.
15. Dahal, P. (2020). *Right to Self-Defence of States under International Law: A Conceptual Understanding*. *International Journal of Law Management & Humanities*, 3.
16. De Souza I. M. L. (2016). *Revisiting the Right of Self-Defence against Non-State Armed Entities*. *Canadian Yearbook of international Law/Annuaire canadien de droit international*. 53:202-243.

17. Dinstein, (1987). *The International Legal Response to Terrorism International Law at the Time of its Codification*, Essays in Honour of Roberto Ago.
18. Garwood-Gowers A. (2004-2005). *Self defense against Terrorism in the Post-9/11 World*. Queensland University of Technology Law and Justice Journal, Vol 1.
19. Gill, T.D. (2015). *Legal Basis of the Right of Self-Defence under the UN Charter and under Customary International Law*.
20. Gill, T.D. and Tibori-Szabó, K. (2019). *Twelve Key Questions on Self-Defense against Non-State Actors – and Some Answers*. SSRN Electronic Journal, 95.
21. Gill, T. (2023). *Armed Groups and International Law - The ICJ Wall Advisory Opinion and Israel's Right of Self-Defence in Relation to the Current Armed Conflict in Gaza*. Armed Groups and International Law.
22. Gill, T.D. (2024). *The Jus ad Bellum and the War in Gaza*. Journal of International Peacekeeping, 27(3), pp.249–263.
23. Green, J.A. (2014). *The Article 51 Reporting Requirement for Self-Defense Actions*.
24. Green, J.A. (2015). *The ratione temporis elements of self-defense*. Journal on the Use of Force and International Law, 2(1), pp.97–118.
25. Greenwood, C. (2023). *Self-Defence*. Oxford Public International Law. Prieiga internetu: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL>
26. Gross A. (2012) (2012). *Rethinking Occupation: The Functional Approach*, Opinio Juris.
27. Gupta, S. (2023). *Israel's Right to Self-Defense under International Law*.
28. Habiba, I.A. and Rafianto, A.D. (2023). *VIOLATIONS OF HUMANITARIAN LAW: CONSISTENCE OF THE GENEVA CONVENTIONS IN THE PALESTINE – ISRAEL WAR*. MANU Jurnal Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa, 34(2), pp.17–40.
29. Heinze, E.A. (2024). *International Law, Self-Defense, and the Israel-Hamas Conflict*. Parameters, 54(1).
30. Henry, E. (2017). *The Falklands/Malvinas War - 1982*.
31. Leone, D. (2019). *The True History of Israel's Operation Wooden Leg and the Longest-Range F-15 BAZ Strike Ever Made*. The National Interest. Prieinama internetu: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/true-history-israels-operation-wooden-leg-and-longest-range-f-15-baz-strike-ever-made>
32. Lobel, J. (1999). *The Use of Force to Respond to Terrorist Attacks: The Bombing of Sudan and Afghanistan*. Yale Journal of International Law, 537.

33. Kajtar, G. (2016). *The Caroline as the 'Joker' of the Law of Self-Defence – A Ghost Ship's Message for the 21st Century*.
34. Kretzmer, D., (2013). *The Inherent right to Self-Defence and Proportionality in Jus Ad Bellum*, European Journal of International Law, Volume 24, Issue 1, p. 235-282.
35. Milanovic, M. (2023). Does Israel Have the Right to Defend Itself? [online] EJIL: Talk! Prieiga internetu: <https://www.ejiltalk.org/does-israel-have-the-right-to-defend-itself/>
36. Miller, H. (2019). *Avalon Project - British-American Diplomacy : The Caroline Case*.
37. Morrison, B. (2022). *The Lawful Killing of Civilians Under International Humanitarian Law*.
38. Oellers-Frahm, K. (2017). *Article 51 -What Matters Is the Armed Attack, not the Attacker*. *ZaöRV*, 77, pp. 49–51.
39. O'Meara, C. (2021). *Necessity and Proportionality and the Right of Self-Defence in International Law*. Oxford University Press.
40. Preto, R. (2024). *A never-ending tug-of-war: The inherent right of self-defense against non-state actors*. *e-Publica*, 11(2).
41. Roscini, M. (2015). *On the 'Inherent' Character of the Right of States to Self-defense*. *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 4(3), pp. 634–660.
42. Steenhoven N. (2019) *Conduct and subsequent practice by states in the application of the requirement to report under UN Charter Article 51*, *Journal on the Use of Force and International Law*, 6:2, 242-272.
43. Tams, C.J. (2009). *The Use of Force against Terrorists*. *European Journal of International Law*, 20(2), pp. 359–397.
44. Trapp KN (2008). *Back to Basics: Necessity, Proportionality, and the Right of Self-Defence Against Non-State Terrorist Actors*. *International and Comparative Law Quarterly*. 2007;56(1):141-156.
45. Tsagourian N. (2016). *Self-Defence against Non-state Actors: The Interaction between Self-Defence as a Primary Rule and Self-Defence as a Secondary Rule*. *Leiden Journal of International Law*. 29(3):801-825.
46. Ulfstein, G. (2024). *Does Israel have the right to self-defense – and what are the restrictions?* EJIL: Talk! Prieinama internetu: <https://www.ejiltalk.org/does-israel-have-the-right-to-self-defense-and-what-are-the-restrictions/>.

47. Upeniece, V. (2019). *Conditions for the legal commencement of an armed attack*. SHS Web of Conferences, 68, p.01022.
48. Waxman, M. (2018). *The Caroline Affair in the Evolving International Law of Self-Defense*. Lawfare (August 28, 2018).

Teismų praktika:

49. 1986 m. birželio 27 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Nicaragua v. United States of America*.
50. 2003 m. lapkričio 6 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Oil platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*.
51. 2004 m. liepos 9 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*.
52. 2004 m. liepos 9 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Declaration of Judge Buergenthal*.
53. 2004 m. liepos 9 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Separate opinion of Judge Higgins*.
54. 2005 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Democratic Republic of the Congo v. Uganda*.
55. 2005 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Democratic Republic of the Congo v. Uganda. Separate opinion of Judge Kooijmans*.
56. 2005 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Democratic Republic of the Congo v. Uganda. Separate opinion of Judge Simma*.
57. 2023 m. gruodžio 29 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Application of the Convention on the Prevention Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*.
58. 2024 m. liepos 19 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem*.

Rezoliucijos:

59. 1974 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314.
60. 1982 m. balandžio 3 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 502.
61. 1985 m. spalio 4 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 573.
62. 1986 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 41/38.
63. 2001 m. rugsėjo 12 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 1368.

64. 2001 m. rugsėjo 28 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 1373.
65. 2022 m. kovo 18 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija ES-11/1.
66. 2023 m. spalio 27 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija ES-10/21.
67. 2023 m. gruodžio 22 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 2720.
68. 2024 m. gegužės 10 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija ES-10/23.

Bendroji literatūra:

69. Brownlie, I. (1963). *International law and the Use of Force by States*. Oxford: Claredon Press.
70. Bouchet – Saulnier, F. (2013). *The Practical Guide to Humanitarian Law*. Rowman&Littlefield Publishers, 3rd edition.
71. Hernández, G. (2022). *International law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.

Kiti šaltiniai:

72. 2023 metų spalio 18 dienos JT Saugumo Tarybos susirinkimo 9442 protokolai.
73. 2023 m. lapkričio 2 d. Izraelio Užsienio Reikalų Ministerija. *Hamas – Israel Conflict 2023: Key legal Aspects*. Prieiga internetu: [https://www.gov.il/BlobFolder/news/hamas-israel-conflict2023-key-legal-aspects/en/English_Documents_Hamas-Israel%20Conflict%202023%20-%20Some%20Factual%20and%20Legal%20Aspects%20-%20Israel%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs%20\(2%20NOV%202023\).pdf](https://www.gov.il/BlobFolder/news/hamas-israel-conflict2023-key-legal-aspects/en/English_Documents_Hamas-Israel%20Conflict%202023%20-%20Some%20Factual%20and%20Legal%20Aspects%20-%20Israel%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs%20(2%20NOV%202023).pdf)
74. Aljazeera (2025). *Israel – Gaza war in maps and charts: Live tracker* (2025). Prieiga internetu: <https://www.aljazeera.com/news/longform/2023/10/9/israel-hamas-war-in-maps-and-charts-live-tracker>
75. Australian Government (2022). *Listed terrorist organisations* Prieiga internetu: <https://www.nationalsecurity.gov.au/what-australia-is-doing/terrorist-organisations/listed-terrorist-organisations/>
76. Haque, A.A. (2023). *Enough: Self-Defense and Proportionality in the Israel-Hamas Conflict*. Just Security. Prieiga internetu: <https://www.justsecurity.org/89960/enough-self-defense-and-proportionality-in-the-israel-hamas-conflict/>
77. Human Rights Watch (2024). *October 7 Crimes Against Humanity, War Crimes by Hamas-led Groups*. Prieiga internetu: <https://www.hrw.org/news/2024/07/17/october-7-crimes-against-humanity-war-crimes-hamas-led-groups>

78. International Criminal Court (2024). *Situation in the State of Palestine: ICC Pre – Trial Chamber I rejects the State of Israel's challenges to jurisdiction and issues warrants of arrest for Benjamin Netanyahu and Yoav Gallant*, Press Release. Prieiga internetu: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges>
79. Izraelis (2023). Identical letters dated 7 october 2023 from the Permanent Representative of Israel to the United Nations addressed to the Secretary – General and the President of the Security Council S/2023/742. Prieiga internetu: <https://digitallibrary.un.org/record/4023713?v=pdf>
80. OCHA (2025). *Humanitarian Situation Update #277, Gaza Strip*. Prieiga internetu: <https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-situation-update-277-gaza-strip>
81. Official Journal of the European Union (2024). *The despicable terrorist attacks by Hamas against Israel, Israel's right to defend itself in line with humanitarian and international law and the humanitarian situation in Gaza*, C/2024/2655.
82. Palestinian Center for Policy and Survey Research (2024). *Public Opinion Poll No (92)*. Prieiga internetu: <https://www.pcpsr.org/en/node/980>
83. Rusijos Federacija (2022). *Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General (S/2022/154)*.
84. The Editors of Encyclopaedia Britannica (2025). *"Gaza Strip"*. Encyclopedia Britannica. Prieiga internetu: <https://www.britannica.com/place/Gaza-Strip>.
85. UK Parliament (2021). *The Terrorism Act 2000 (Proscribed Organisations) (Amendment) (No. 3) Order 2021*.
86. U.S. Department of State (1997). *Foreign Terrorist Organizations*. Prieiga internetu: <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>
87. The Editors of Encyclopaedia Britannica (2025). *"Gaza Strip"*. Encyclopedia Britannica, 12 Apr. 2025, <https://www.britannica.com/place/Gaza-Strip>.

SANTRAUKA

Savigynos instituto raida tarptautinėje teisėje: Gazos ruožo konflikto teisinis vertinimas

Medeina Kalasauskaitė

Magistro darbe analizuojama Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje įtvirtinta prigimtinė valstybės teisė į savigyną ginkluoto užpuolimo atveju. Savigynos teisė yra neginčijama ir fundamentali valstybės teisė, kurios egzistavimo paneigti negali nei tarptautinės teisės vystymasis nei jos įforminimas, tačiau jos sąlygas reguliavo tarptautinės teisės raida. Savigyna, kaip teisė, vertinama ne tik kaip egzistuojanti valstybės teisė ginti savo teritorinį integralumą, piliečius ir palaikyti saugumą, bet ir per jos įgyvendinimą. Savigynos įgyvendinimui keliama iš paprotinės teisės kilę proporcingumo ir būtinumo kriterijai. Šiuos kriterijus ir aiškias taisykles teisėtam savigynos įgyvendinimui išskiria tarptautinė humanitarinė teisė. Peržengus proporcingumo ir būtinumo ribas, savigyna gali būti kvalifikuojama kaip agresija.

Nors ilgą laiką Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnis buvo taikomas tarpvalstybiniams konfliktams, besikeičiantis karybos pobūdis išryškino poreikį plėsti savigynos teisės sampratą ir jai keliamas sąlygas. 2001 m. rugsėjo 11 – osios įvykiai paskatino savigynos instituto raidą, pripažįstant, kad valstybė gali naudoti savigyną prieš nevalstybinį subjektą, jeigu jo įvykdytas išpuolis atitinka ginkluotam užpuolimui keliamus masto ir pasekmių reikalavimus.

Magistro darbe vertinama Izraelio teisė į savigyną prieš teroristinį darinį Hamas Gazos ruože. Nors tarptautinės teisės raida parodė, jog savigyna galima prieš teroristinius darinius, o Hamas įvykdytas išpuolis atitiko ginkluotam užpuolimui keliamus didelio masto ir pasekmių reikalavimus, tarptautinės bendruomenės kvestionuojamas Izraelio savigynos įgyvendinimas ir jo atitiktis proporcingumo ir būtinumo principams. Magistro darbe vertinama Izraelio savigynos įgyvendinimo atitiktis tarptautinės humanitarinės teisės nustatytiems proporcingumo ir būtinumo kriterijams ir galimas ribų peržengimas.

SUMMARY

Development of the Institute of Self-Defense in International Law: A Legal Assessment of the Conflict in the Gaza Strip

Medeina Kalasauskaitė

This paper analyses the inherent right of a state to self-defense in the event of an armed attack, as enshrined in Article 51 of the United Nations Charter. The right of self-defense is an indisputable and fundamental right of the State, the existence of which cannot be denied either by the development of international law or by its formalisation, but its conditions have been regulated by the development of international law. Self-defense as a right is seen not only as an existing right of the State to defend its territorial integrity, its citizens and to maintain its security, but also through its exercise. The exercise of self-defense is subject to criteria of proportionality and necessity derived from customary law. International humanitarian law sets out these criteria and clear rules for the legitimate exercise of self-defense. If the thresholds of proportionality and necessity are exceeded, self-defense may be qualified as aggression.

Although Article 51 of the UN Charter has long been applied to inter-state conflicts, the changing nature of warfare has highlighted the need to broaden the concept of the right of self-defense and the conditions attached to it. The events of 11 September 2001 led to the development of the institution of self-defense, recognising that a State may use self-defense against a non-State actor, provided that the attack by the latter meets the requirements of the scale and consequences of an armed attack.

This paper assesses Israel's right to self-defense against the terrorist entity Hamas in the Gaza Strip. While the development of international law has shown that self-defense is possible against terrorist entities, and the attack by Hamas met the requirements of an armed attack in terms of scale and consequences, it is Israel's exercise of self-defense and its compliance with the principles of proportionality and necessity that is being challenged by the international community. This paper assesses the compliance of Israel's implementation of self-defense with the criteria of proportionality and necessity under international humanitarian law, and the possible overstepping of the limits.